

UNIVERZITA KARLOVA v PRAZE

Pedagogická fakulta

Katedra primární pedagogiky

**DIVADLO FÓRUM A JEHO VLIV NA ŘEŠENÍ PROBLÉMŮ
VE TŘÍDNÍM KOLEKTIVU NA 1. STUPNI ZŠ**

**FORUM THEATRE AND ITS INFLUENCE ON SOLVING THE PROBLEMS
IN THE CLAS OF THE PRIMARY SCHOOL**

2012

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Radmila Svobodová

Autorka diplomové práce: Bc. Milena Kubecová

Studijní obor: Učitelství 1. stupně ZŠ

Forma studia: Kombinovaná

Dokončení práce: Listopad 2014

Prohlašuji, že předložená diplomová práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v mé práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury. Práce nebyla použita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Říčanech dne

.....

Milena Kubecová

Poděkování

Chtěla bych poděkovat Mgr. Radmile Svobodové za odborné vedení, za vstřícnou pomoc a rady při zpracování této diplomové práce.

Dále bych chtěla poděkovat všem členům sdružení Divadelta, zvláště pak MgA. Jitce Rosenové, za jejich obětavou spolupráci se mnou a oběma základním školám – žákům a učitelům ZŠ U Říčanského lesa v Říčanech a ZŠ Mikoláše Alše v Praze – Suchdole za jejich partnerský přístup. Mgr. Jolaně Novotné vděčím za překlady do anglického jazyka a Mgr. Michaele Farské za pomoc s úpravami na počítači.

V neposlední řadě chci poděkovat svojí rodině, zejména manželovi a dětem, že mi drželi palce i v těch nejnáročnějších chvílích.

Abstrakt:

Diplomová práce je zaměřena na oblast dramatické výchovy, která je mojí specializací, konkrétně na jednu z jejích metod – divadlo Fórum. Jejím cílem je posoudit účinnost divadla Fórum při řešení kázeňských problémů mezi žáky 1. stupně základní školy.

V teoretické části rozpracovávám témata samotného zakladatele divadla utlačovaných Augusta Boala, skrze jeho pojetí se vracím až ke kořenům brazilského národa, odkud se později zrodily samotné principy divadla. Věnuji se také obecné charakteristice agresivity, kterou jsou pedagogové nuceni na školách mezi žáky řešit a zejména jí předcházet v rámci preventivních programů a úzkou spoluprací nejen s žáky, ale také s jejich rodiči.

Jedním z takových programů jsou představení občanského sdružení Divadelta, se kterým jsem navázala v rámci praktického výzkumu ve svojí diplomové práci spolupráci, a které mi nabídlo ke zkoumání realizaci svého zaběhlého programu *Trest* se zaměřením na žáky 1. stupně a agresivní chování v počátcích školní docházky. Výzkum proběhl mezi žáky 3. a 4. ročníků na dvou základních školách. Prováděla jsem ho s pomocí dotazníků, které žáci vyplňovali bezprostředně po zhlédnutí představení a jeho reflexi. Zajímaly mě také názory učitelů, kteří se představení zúčastnili a předali mi svoje postřehy písemnou formou. Rozhodující však pro mě byly výpovědi žáků. V návaznosti na představení jsem si také kladla otázku, jak by mohli učitelé spolu se svými žáky dále pracovat s tématem představení. Závěry výzkumu jsem poskytla třídním učitelům jako zpětnou vazbu pro jejich další práci.

Výsledky výzkumu potvrdily, že žáci vnímali představení divadla Fórum jakožto ojedinělou a výjimečnou zkušenost, která jim umožnila více přemýšlet o důsledcích vlastního jednání s druhými lidmi. Bohužel se však nenaplnilo moje očekávání, že žáci naplno využijí možnosti zapojit se do děje představení a ovlivnit svými nápady jeho průběh. Tato možnost je sice oslovila, ale zároveň ji neuměli dostatečně využít ve prospěch změny ve vývoji představení. Neprokázalo se rovněž, že by se žáci s projevy agresivního chování setkávali výhradně na půdě školy.

Údaje z výzkumu jsou prezentovány v písemné i grafické podobě a jsou interpretovány a komentovány v praktické části práce. Výsledky výzkumu jsem v závěru práce s ohledem na její využití v praxi reflektovala z pozice studentky dramatické výchovy, učitelky a matky svých dětí.

Abstract:

The dissertation concentrates on drama in education, which is my specialization, specifically on one of its techniques – Forum Theatre. Its objective is to assess the efficiency of Forum Theatre as a method applied to solve disciplinary problems among primary school pupils.

In the theoretical part, I deal in detail with the ideas promoted by the founder of Theatre of the Oppressed, Augusto Boal. Studying his approaches, I return back to the roots of the Brazilian nation which brought forth the very principles of the theatre. I also elaborate on general characteristics of the aggressive behaviour among school pupils that teachers have to address and in particular proactively prevent by implementing preventive programmes and closely cooperating with pupils and their parents as well.

One of such programmes is based on performances given by Divadelta, a civic association I started to cooperate with during the field research that I carried out for the purposes of my dissertation. They suggested I could study the staging of their routine performance titled *Trest* (The Punishment) targeting pupils of the primary stage at elementary schools and focusing on aggressive behaviour at the beginning of their school education. The research was carried out among pupils of the 3rd and 4th grades at two elementary schools by means of questionnaires that the pupils filled in immediately after they had seen the performance and reflected on it. I was also interested in the opinions of the teachers who attended the performance and shared their observations with me in a written form. However, the comments provided by the pupils were of paramount importance to me. In connection with the performance, I also asked myself a question how the teachers could work with their pupils subsequently and follow up on the topic presented by the performance. I provided the research outcomes to the class teachers as a feedback for their future work.

The research outcomes confirmed that the pupils perceived the Forum Theatre performance as a unique and exceptional experience that enabled them to reflect more on the consequences that their treatment of the others might have. Unfortunately, my expectation that the pupils would take full advantage of the chance to engage in the action of the performance and influence its development with their ideas was not fulfilled. Although this opportunity appealed to them, they were not able to use it to cause beneficial changes in the development of the performance. Neither was it proved that the school environment is the only place where pupils come across acts of aggressive behaviour.

The research data are presented in a written and graphic form and interpreted and commented on in the practical part of the dissertation. I reflected on the research outcomes in the conclusion of the dissertation from the position of a student of drama in education, teacher and mother of my children.

Anotace:

Jako téma své diplomové práce jsem si vybrala metodu divadla Fórum a její vliv na řešení problémů ve třídním kolektivu na 1. stupni základní školy. Zajímá mě, do jaké míry budou žáci prostřednictvím představení divadla fórum motivováni zapojit se do děje a ovlivnit jeho vývoj, zda je možné touto metodou pojmenovat aktuální problém v kolektivu žáků a aktivně se podílet na jeho řešení. Klíčové pro mě budou výpovědi žáků ve výstupních dotaznících a rozhovory s učiteli získané bezprostředně po zhlédnutí představení divadla fórum a míra jejich osobní účasti. Na realizaci a odborné spolupráci se podílel soubor občanského sdružení Divadelta. Celý výzkum proběhl ve vybraných třídách (3. a 4. ročníky) na dvou základních školách – na ZŠ U Říčanského lesa v Říčanech a ZŠ Mikoláše Alše v Praze – Suchdole.

Klíčové pojmy: Divadlo Fórum, I. stupeň ZŠ, konflikt, řešení, participace.

Summary:

I chose the technique of Forum Theatre and its influence on the solving of problems in a class at the primary stage of the elementary school as the topic of my dissertation. I am interested in whether a performance of this type will attract attention of pupils, how much a Forum Theatre performance will motivate pupils to get engaged in the performance action, influence its development and whether it is possible to use this technique to identify problems in a class and motive pupils to get actively engaged in their addressing. The information that pupils will be requested to provide in outcome questionnaires and the feed-back from teachers to be received immediately after they have seen a performance given by Forum Theatre will be of the key importance to me. The theatre company of Divadelta, civic association, participated in the study implementation and expert cooperation. The whole research was carried out in selected classes (3rd and 4th grades) at two elementary schools – ZŠ U Říčanského lesa, Říčany and ZŠ Mikoláše Alše, Prague – Suchdol.

Key terms: Forum Theatre, primary stage of the elementary school, conflict, solution, participation.

Prohlašuji, že souhlasím s trvalým uložením práce v databázi Theses.

OBSAH

	strana
Úvod.....	11
I. TEORETICKÁ ČÁST	
1. Dramatická výchova ve výchovně – vzdělávacím procesu...	14
1.1 Co je dramatická výchova.....	14
1.2 Dramatická výchova a sociální klima třídy.....	14
1.3 Zázemí představení.....	15
1.3.1 Kdo je Divadelta.....	16
1.4 Profily škol, které se zúčastnily výzkumu.....	21
2. Co je agresivita a jak s ní pracovat	22
2.1 Jakou funkci má agrese?	22
2.2 Agrese mezi vrstevníky a její dělení	22
3. Jak a s čím pracuje divadlo Fórum?	23
3.1 Divadlo Fórum	24
3.2 Divadlo Fórum Augusta Boala	27
3.3 Ke kořenům divadla Fórum v Brazílii	27
3.4 Divadelní formy Augusta Boala	29
3.5 Jak na divadlo Fórum?	30
3.6 Jaké je zaměření a jaký smysl formy divadla Fórum	32

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4. Formulace cíle, výzkumného problému a hypotéz	34
5. Dotazník	36
5.1 Dotazník – představení TREST – divadlo Fórum	39
6. Představení TREST – scénář	40
7. PRŮBĚH PŘEDSTAVENÍ	45
7.1 ZŠ Suchdol 1. představení	45
7.2 ZŠ Suchdol 2. představení	48
7.3 ZŠ U Říčanského lesa 1. představení	52
7.4 ZŠ U Říčanského lesa 2. představení	57
7.5 ZŠ U Říčanského lesa 3. představení	62
7.6 ZŠ U Říčanského lesa 4. Představení	69
8. VYHODNOCENÍ DOTAZNÍKŮ, VÝSLEDKY VÝZKUMU a OVĚŘENÍ HYPOTÉZ	75
8.1 Vyjádření hodnot jednotlivých položek dotazníku (%) vzhledem k celkovému počtu respondentů	76
8.2 Výsledky výzkumu (%) podle hodnot sledovaného znaku – ZŠ Říčany	79
8.3 Výsledky výzkumu (%) podle hodnot sledovaného znaku – ZŠ Suchdol	85
9. ZÁVĚREČNÉ SHRUTÍ	88
10. VYUŽITÍ TÉMATU DIPLOMOVÉ PRÁCE V PRAXI	98
LITERATURA a INFORMAČNÍ ZDROJE	100
SEZNAM PŘÍLOH	103

ÚVOD

Ve své diplomové práci jsem se chtěla věnovat převážně praktickému tématu, které mě nejen osloví, ale bude mi hlavně užitečnou zkušeností z učitelské praxe během setkávání se s žáky. Cílem vědecké práce není jen množství povinných stran, ale právě ona neopakovatelná osobní zkušenost při práci s dětmi a osobní prožitek, který si ponese s sebou do dalších let.

Zvolila jsem si dramatickou výchovu, která s osobním prožitkem úzce souvisí a hledala téma. Po návštěvě přehlídky dětských divadel v pražském Disku jsem měla jasno, poznala jsem divadlo FÓRUM a objevila v něm způsob, jakým jsem se vždy snažila komunikovat se svými žáky. Živý dialog a společné hledání variant řešení bezprostředně poté, co problém vyvstane, zájem o aktuální témata, partnerský dialog mezi učitelem (herci) a žáky (publikem). Do té doby jsem netušila, že podobný typ divadla existuje. Studium specializace dramatické výchovy mi ukázalo cestu, jakým směrem se mám ubírat.

Diplomová práce se zaměřuje na oblast dramatické výchovy, která sice není v dnešním vzdělávacím systému povinnou součástí výuky, dostává však na mnoha školách „zelenou“ vzhledem ke skutečnosti, že rozvíjí osobnost člověka po všech jeho stránkách, utváří pozitivní vztahy mezi lidmi a učí poznávat reálné životní situace skrze vlastní prožitek. Dramatická výchova využívá prostředky divadelního umění, je však pro diváka oproti klasickému divadlu o krok dál v tom smyslu, že divák není pouhým pozorovatelem představení, ale jeho přímým účastníkem. Toto pojetí nabízí právě divadlo Fórum, které diváka přímo vybízí k aktivnímu zapojení se do příběhu a dává mu možnost ovlivnit vlastní účastí jeho průběh.

Práce se zabývá několika dimenzemi divadla Fórum, přesto jsem některé z nich vyzvedla jakožto klíčové. Cílem mojí diplomové práce bylo ověřit si, zda může divadlo Fórum pomoci řešit kázeňské problémy v třídním kolektivu na 1. stupni základních škol. Zajímalo mě, jak budou žáci na představení reagovat a zda ocení či lépe řečeno využijí možnost se do představení zapojit a změnit jeho průběh.

Součástí práce je téma agresivity, které s divadlem Fórum úzce souvisí. Divadlo Fórum jakožto divadlo utlačovaných reaguje na projevy útlaku, dříve politického, později společenského, reflektuje projevy negativního chování mezi lidmi a snaží se svými příběhy ukázat lidem možné cesty jeho řešení.

Dohromady šest představení se odehrálo ve 3. a 4. ročnících dvou základních škol – jedné pražské a druhé mimopražské. Výzkumný vzorek tvoří součet respondentů z obou škol, samotný průběh představení a výpovědi žáků (respondentů) jsou vyhodnocovány průběžně a odděleně. Školy však nejsou jakkoliv porovnávány, zjišťovala jsem míru aktivního zapojení žáků, jejich názor na představení či osobní vnímání agresivního chování. Zajímaly mě také názory vyučujících, kteří byli představení přítomni, jak na ně průběh představení působil, jak hodnotili reakce dětí, v čem vidí smysl dramatické výchovy.

Překvapilo mě, s jakým nadšením žáci představení přijali, jak na ně zapůsobilo autenticky, nacházeli paralelu se školním životem a podařilo se vzbudit v nich zamyšlení, ba i ponaučení. Mně samotné tato zkušenost vnesla nový rozměr do učitelské profese a ujistila mě, jak je pro žáky důležité dát jim prostor pro sdílení pocitů, obav a vlastních zkušeností, přičemž toto celé přechází v jeden velký výchovně - dramatický proces, v jehož průběhu nalézáme skrze sebe samotné cestu k druhým lidem.

V teoretické části se zabývám historií divadla Fórum, jeho postupy ve výchovně – dramatickém procesu. Velká část je věnována jeho zakladateli Augustu Boalovi. Zmiňuji zde také roli dramatické výchovy ve školním vzdělávání a její vliv na vztahy mezi žáky ve třídě. S tím souvisí i pojetí agresivity a projevy agresivního chování obecně. Seznamuji čtenáře se sdružením Divadelta, které jsem požádala o spolupráci na praktických představeních na obou školách, které se do výzkumu zapojily.

V praktické části představuji scénář představení TREST realizovaný a autorizovaný sdružením Divadelta, které se stalo výzkumným materiálem ve 3. a 4. ročnících obou základních škol. Celkového výzkumu se zúčastnilo 129 žáků, jejichž výpovědi a reflexe vzešly ze šesti představení. Jako výzkumnou metodu jsem zvolila dotazník, a to vzhledem k jeho snadnému rozšíření mezi žáky bezprostředně

po představení, rovněž však k autentičnosti jejich výpovědí s ohledem na formu v podobě otevřených otázek. Zajímaly mě také názory učitelů, s nimiž jsem po představení vedla rozhovor a požádala je o jejich zpětnou vazbu v písemné podobě.

Výsledky výzkumu jsem vyčíslila v procentech v příložených tabulkách a grafech. Cílem nebylo školy porovnávat mezi sebou, ale zjišťovat potřebnou výpovědní hodnotu. Kromě toho, že mi výsledky posloužily jako odpověď na moje výzkumné otázky a k ověření stanovených hypotéz, seznámila jsem se závěry výzkumu také učitele tříd, které se projektu zúčastnily, aby jim umožnily zpětnou vazbu.

V závěrečném shrnutí reflektuji své zkušenosti, postřehy a dojmy nabyté během svojí účasti na všech představeních, která se zabývala agresivním chováním mezi žáky mladšího školního věku, a která odehrálo sdružení Divadelta. Číním tak z pozice studentky dramatické výchovy, učitelky a matky svých dvou dětí.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. Dramatická výchova ve výchovně vzdělávacím procesu

1.1 Co je dramatická výchova

Dramatická výchova je nejen pro mě ojedinělá tím, že nabízí spojení několika disciplín, a to výchovy literární, výtvarné, hudební a pohybové. Rozvíjí proto všestrannou osobnost, jak po stránce kognitivní, tak citové. Nabízí nám „učení přímým prožitkem a vlastní zkušeností v jednání.“¹ V procesu dramatické výchovy jde především o „nabývání životní zkušenosti tím, že hledáme řešení nastoleného problému (situace) nejen intelektem, ale i intuicí se zapojením těla a emocí.“²

1.2 Dramatická výchova a sociální klima třídy³

Klima školní třídy se utváří v závislosti na interpersonálních vztazích mezi žáky. Významnou měrou se na něm podílí také vliv a postoj učitele, jehož role je zejména u dětí mladšího školního věku klíčová. Stává se pro ně vzorem jak z hlediska vzdělávání, tak z hlediska osobnostních kvalit a utváření kladného a zdravého sebepojetí. Od následujících faktorů se odvíjí také sebehodnocení spojené v dramatické výchově s důležitou reflexí. V počátcích školní docházky se také formují vztahy mezi spolužáky, každodenní pracovní návyky a vzorce chování, které působí na změnu osobnosti, jejího chování a postojů, jakožto celku, často se tak děje právě při zkušenostním a zážitkovém učení. Prostřednictvím hry v roli vstupují do fiktivních situací, ocitají se ve fiktivním „reálném“ světě mezilidských vztahů a osvojují si sociální kompetence, potřebné k jednání v každodenních situacích. Důležitým prvkem je „hra na něco a někoho“ bez ostychu, selhání a osobních následků za vlastní chybné jednání. Toto pojetí dramatické výchovy bylo jedním z předmětů zkoumání v mojí diplomové práci, zda

¹ Provazník, J. K některým otázkám teorie a didaktiky dramatické výchovy. In: Kořátková, S. a kol. *Vybrané kapitoly z dramatické výchovy*. Praha: Karolinum, nakladatelství Univerzity Karlovy, 1998, s. 49.

² Provazník, J. K některým otázkám teorie a didaktiky dramatické výchovy. In: Kořátková, S. a kol. *Vybrané kapitoly z dramatické výchovy*, s. 49.

³ Michalíková, Lucie. *Vliv dramatické výchovy na sociální klima školní třídy*. Bakalářská práce. Brno: FF MU, 2006, vedoucí práce Mgr. Petra Rychecká, kap. 4., s. 42-43.

může divadlo Fórum napomoci utváření pozitivních vztahů mezi spolužáky a přispět tak k řešení kázeňských vztahů ve školní třídě.

1.3 Zázemí představení

Představení odehrálo sdružení DIVADELTA, se kterým jsem měla v úmyslu navázat spolupráci. Představení se odehrávala v kmenových třídách s odsunutými lavicemi (ZŠ Říčany), nebo v divadelním sále (ZŠ Suchdol). Rekvizitami byly školní lavice a židle, pozadí příběhu tvořila tabule nebo jednoduchá roztažená tmavá látka, za níž se herci převlékali, případně se zde odehrávalo to, co mělo divákům zůstat ukryto (např. pád Kláry ze schodů). Kostýmy herců navozovaly iluzi dramatické postavy jen prostřednictvím atributu, tedy předmětu, který charakterizoval jeho nositele (př. kšiltovka = Milan). Setkávání se s DIVADELTOU probíhala k všestranné spokojenosti, spolupráce s mnoha školami se ve stadiu navazování kontaktů a domlouvání představení rodila těžce, protože školy se musely na účasti spolupodílet finančně, což pro mnohé z nich nebylo přijatelné. Přesto se nakonec podařilo oslovit dvě školy, které projevíly nejen profesní zájem, ale i osobní spoluúčast a ochotu spolupracovat. Původní idea sice byla, že by po konzultacích s třídními učitelkami vzniklo představení ušité na míru jejich konkrétní třídě, kterou samy učí. Efekt by byl o něco větší, protože představení by se přímo dotýkalo problému, kterým daná třída aktuálně žije a potřebuje vyřešit. Toto se však z organizačních a časových důvodů neukázalo být reálné ani pro mě, ani pro členy Divadelty. Ti mi nabídli možnost spolupráce na jejich zaběhnutém představení TREST, které je určeno žákům 1. stupně a reaguje na agresivní chování mezi dětmi. Přípravy zabraly dost času a stály mě mnoho psychických sil, samotné psaní práce pro mě však bylo potěšením. O to více, že jsem se během svojí mateřské dovolené mohla vrátit mezi děti do škol a ověřit si nabyté studijní poznatky v praxi. Cítím také, že skutečnost, že jsem se stala matkou, proměnila můj celkový náhled na učitelskou praxi. Objevuji v sobě nový rozměr této profese a nalézám hlubší pochopení pro „nedokonalosti“ svých žáků, se kterými se denně setkávám i doma u dětí vlastních.

1.3.1 Kdo je DIVADELTA?

Občanské sdružení DIVADELTA bylo založeno roku 2009 absolventy KVD DAMU Praha. Členové sdružení jsou schopni pracovat s různými sociálními skupinami a reagovat svými představeními na aktuální problémy dané skupiny, případně vytvořit představení „na míru“. Jsou mezi nimi herci, zdravotní klauni, pedagogové, speciální a sociální pedagogové, psychologové a režiséři. Svoje vlastní autorské programy realizují v přirozeném prostředí základních a středních škol. Našich představení se zúčastnila MgA. Jitka Rosenová Říčařová (umělecká ředitelka sdružení), MgA. Jakub Šebesta (herec, lektor), MgA. Josef Rosen (režisér, dramaturg), MgA. Markéta Dvořáková (herečka, lektorka) a MgA. Hana Vrbová (herečka, lektorka). Dovolte mi, abych vás s nimi seznámila blíže.

MgA. Jitka Říčařová

Vystudovala KVD DAMU Praha. Od roku 2004 rozdává radost nemocným dětem a pracuje jako Zdravotní klaun. Mezi její další aktivity patří role umělecké ředitelky občanského sdružení Divadelta o. s, kde působí rovněž jako herečka a lektorka. Hrála též v „Klaunském kabaretu kuriozit“ v divadle Inspirace a klaunském představení „Navždycky spolu“. Pravidelně se účastní klaunských workshopů v International School of Humour ve Vídni. V České televizi moderovala pořad ČT Zprávičky. Její umělecký záběr je velmi široký. Ojedinělým projektem a další výjimečnou divadelní formou je bezesporu divadlo vzpomínek (<http://divadlovzpominek.weebly.com>). Divadlo vzpomínek je divadelní forma, která pochází z Velké Británie. Jde o metodu, která oživuje a dramatizuje vzpomínky. Každé představení je vždy jiné a osobité. Herci

nebo diváci si zvolí jedno téma (např. moje první lásky), které společně prodiskutují. Diváci mají možnost vyprávět své vlastní zážitky a vzpomínky. Následně mají herci 15 minut na to, aby si vytvořili bodový scénář, z nejzajímavějších zážitků, rozdělí si role a nastíní situace. Během těchto 15 minut hraje naživo hudebník. Herci poté vytvoří na místě divadelní improvizované představení inspirované příběhy diváků. Vynikne tak koláž vzpomínek, která v sobě nese jak autentičnost, tak i nadsázku a humor.⁴

MgA. Josef Rosen

Je rovněž absolventem KVD DAMU. Jako herec spolupracoval s divadly Archa, Skutr, Minor a Alfréd ve dvoře, dále s televizí, filmem i rozhlasem. Od roku 2011 pracuje jako Zdravotní klaun a jako lektor hereckých dílen (Impropact). Dále působí jako herec v o.s Divadelta, a improvizacním divadle D.I.S.Harmonie. Pravidelně se účastní klaunských workshopů v International School of Humour ve Vídni.

MgA. Jakub Šebesta

Absolvent KVD DAMU, od roku 2013 vyučuje na Mezinárodní konzervatoři v Praze jako pedagog teorie divadla, rozboru dramatu a metodiky a didaktiky divadelní práce. Vyučuje na základní škole Vratislavova jako pedagog dramatické výchovy. V roce 2005 působil jako člen realizačního týmu projektu: Komunikace a týmová spolupráce ve škole- cíl pro 21. století, cílem projektu bylo vyškolení metodiků v rámci

⁴ Převzato ze serveru <http://divadlovpominek.weebly.com>

čtyřsemestrálního studia zaměřeného především na komunikaci ve škole, řešení konfliktů, vytváření projektů, jež vedou k týmové spolupráci a uplatňování Úmluvy o právech dítěte ve škole.

V současné době spolupracuje s vydavatelstvím Dr. Josef Raabe, s.r.o. na tvorbě metodických listů a lekcí z oblasti dramatické výchovy. V Divadelta o.s. je hercem a lektorem.

MgA. Markéta Dvořáková

Absolvovala magisterské studium na DAMU, obor herectví na katedře alternativního a loutkového divadla. Je členkou Divadla vzhůru nohama, které se věnuje práci s lidmi s mentálním postižením, improvizací skupiny D.I.S.harmonie, Lachende Bestien a FKK. Věnuje se dramatické výchově u dětí. V Divadelta o.s. pracuje jako herečka, lektorka.

MgA. Hana Vrbová

Vystudovala KVD DAMU. V současné době působí jako produkční ateliéru Švandova divadla v Praze. V Divadelta o.s. pracuje jako herečka a lektorka.

Jak vnímá činnost sdružení ta nejpovolanější, umělecká ředitelka MgA. Jitka Rosenová? Požádala jsem ji po sérii vzájemných setkávání se na školách a účasti na odehraných představeních o krátké zhodnocení a osobní postřehy.

„Už v podstatě od „dětských“ let jsem chtěla pracovat ve dvou oborech, a to na poli vzdělávání a na poli divadelním. Když jsem se během studií KVD DAMU poprvé potkala s termínem TIE (theatre in education), hned jsem věděla, že to je má cesta. Ještě při studiích jsme se spolužáky vytvořili první inscenaci divadla Fórum „Nový spolužák“ na téma šikana, a tím to vlastně všechno začalo. Dnes už má náš spolek Divadelta za sebou skoro šest let existence a bez mála cca 600 odehraných představení Divadla ve výchově. V naší práci se specializujeme na primární, ale i sekundární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže. Máme v repertoáru šest představení a sedmé nyní

připravujeme. Myslím, že po letech neustálého vysvětlování na různých místech, proč je Divadlo ve výchově dobré, se konečně začíná dařit a „školská veřejnost“ už ví!“

„Myslím, že v naší práci je zásadních několik věcí. V první řadě přinášíme kulturní zážitky. Jde o divadlo, a tak ho děti (tedy příjemci našich programů) prvotně opravdu vnímají. Díky tomu se tedy cítí v bezpečí, ví, že co uvidí je fiktivní příběh, který se jich nemusí bezprostředně týkat. Díky tomu, že prožívají příběh skrze divadelní postavu, se tak uvolní. Nikdo po nich nechce, aby řekly, jak to mají ony. Ale to je jen začátek. Naši druhou devízou je, že nejsme učitelé a ani nechceme být. Přicházíme zvenku nezatíženi tím, jaké děti jsou ve školních lavicích. Přicházíme k nim a vnímáme je jako nepopsané listy knihy. Přicházíme jako herci, potažmo jako starší, ale stále mladí lidé, kteří jim chtějí jen ukázat jiný úhel pohledu na věc. Nechceme jim říkat: „Neberte drogy! Nepijte! Buďte slušní k starším lidem!“ Chceme jim ukázat, jaké to je. Prostřednictvím přímého divadelního prožitku si děti mohou samy osahat, jak se asi cítí člověk, který je šikanovaný, jaké to je být přistižen u lži atd. Děti se samy stanou herci a my pak jejich sparing-partnery a ony skrze fiktivní postavu zkoušejí nanečisto krizové situace, svoje nápady řešení a jak je ten nápad funkční... Dál je pro naši práci důležité, že se snažíme i o vážných tématech komunikovat s nadhledem, řekněme i s humorem. Vždyť humor, zábava je skvělý komunikační prostředek, je velmi účinný. Není potřeba se u vážných témat jen mračit se vztyčeným ukazováčkem. I o tak vážném tématu jako je smrt (mimochodem téma našeho nového představení) lze mluvit s lehkostí. Tuto lehkost pak přináší magie divadla. To, že je to jen jako, že zde jde všechno, lze vrátit čas, polepšit hříšníky, či probudit mrtvé. Lze si na „jako“ nacvičit doopravdy.“

„To je asi zásadní věc, proč tuto práci dělám. Doufám, že třeba jedno dítě ze sta, až samo bude prožívat nějakou krizovou situaci, si vzpomene na náš program – na to jak v něm samo figurovalo, jak tam s lehkostí vědělo, jak ožehavý problém řešit. Že si vzpomene a řekne si OK, zkusím to aplikovat i doopravdy a ono to bude fungovat.“

„Důležité na naší práci je, že nechceme dětem předkládat řešení krizových situací. Chceme jen otevřít otázky. Chceme našimi programy děti aktivovat, donutit je samotné přemýšlet a hledat svoje řešení. Dnes mají mladí lidé vše na talíři. Nemusí se moc namáhat, když hledají na něco odpověď. Prostě jen kliknou na google a je to. Odpovědí

je dnešní svět plný. My klademe otázky. Otvíráme palčivá témata a ptáme se, co s tím? Jak poradíte našim divadelním postavám, co dělat? A důležité je, že nic není špatně a nic není dobře, protože ani svět není černobílý. Chceme našimi programy děti aktivovat, aby nebyly lhostejné k tomu, co se kolem nich děje, aby jen neseseděly a nepřijímaly fakta a odpovědi, ale aby samy vstaly a šly hledat...“

„Zajímavé je, že i když jsou naše programy zaměřené primárně na různé patologické jevy, vždy v podstatě nesou stejné podtéma a to je otevřená komunikace. Každá krizová situace je zatížena v první řadě tím. Neschopnost tiše naslouchat a otevřeně upřímně komunikovat. To se snažíme našimi programy předávat, učíme děti naslouchat naším divadelním příběhům a též po nich chceme otevřenou komunikaci, v které je opravdu skoro vše dovoleno...“

1.4 Profily škol, které se zúčastnily výzkumu

Školy, které se zúčastnily výzkumu, jsou velké městské školy, jedna pražská a druhá mimopražská. Základní škola v Říčanech je moderní škola, kterou si Říčany vzhledem ke stále se zvyšujícímu počtu obyvatel nutně žádaly. Letos zahajuje svou činnost již pátým školním rokem. Jedná se o školu s devíti postupnými ročníky, s moderními výukovými metodami, zaměřenými na samostatný, aktivní a tvořivý přístup žáků. Rádi zde využívají výuku v tzv. výukových aktivizačních centrech, trénují komunikační a prezentační dovednosti žáků, samostatnou práci a využívají při ní moderní výukové technologie.

Základní škola na Praze – Suchdole má v této městské části letitou tradici. Své žáky vzdělává rovněž v devíti postupných ročnících. Učitelé zavádí do výuky efektivní metody, jako je skupinové a projektové vyučování, vedou žáky k týmové práci, vzájemné pomoci, sounáležitosti a vzájemnému respektu. V hodinách využívají prvky zážitkové pedagogiky, kritického myšlení a některé prvky výukového programu Začít spolu. Velká pozornost je věnována čtenářské gramotnosti.

Skutečnost, že se jedná o dvě velké školy, nabízí zamyšlení, že právě velké školy se díky větší anonymitě častěji potýkají s agresivitou mezi dětmi, lépe řečeno mají potenciál tyto problémy řešit častěji než na školách rodinného typu s menším počtem žáků. Divadlo Fórum byla pro obě školy doposud nepoznaná zkušenost, jak lze účinně a aktivně pracovat zážitkovou formou s dětmi mladšího školního věku. Preventivní programy se na školách odvíjely spíše jakožto přednáškové cykly či pod vlivem zhlédnutého filmového či divadelního představení, nikoliv jako možnost aktivního zapojení žáků do průběhu představení.

Kázeňské problémy a stále narůstající agresivní chování mezi dětmi jsou dnes na denním pořádku a mnohdy stěžují práci učitelům natolik, že jim brání efektivně vyučovat a dosáhnout stanoveného cíle. Obecně se tvrdí, že za kázeňskými problémy stojí nedostatečná motivace žáků, já si však nemyslím, že by se každý nedostatečně motivovaný žák musel zákonitě chovat špatně. Člověk se rodí s agresivními sklony a pudy a záleží jen na nás dospělých – vychovatelích, jakým budeme našim dětem vzorem jak na poli profesním, tak v rovině osobní, v rodině samotné.

2. Co je agresivita a jak s ní pracovat

Slovo agrese je odvozeno z latiny „*ad gredior*“, tedy „*přiblížit se, přibližovat se, jít na nějaké místo, zmocnit se nějakého místa, zničit nějaké místo, osobu, bytost.*“⁵ Podstatou agrese je její stupňování. Ať už chceme či nikoliv, agrese je zcela přirozenou součástí lidského chování. Je to projev vitální síly jedince. Základním předpokladem správného pochopení a pojetí agrese je její usměrnění.

2.1 Jakou funkci má agrese?

Prvotním cílem agrese je vydobýt si svůj osobní prostor a postavení ve společnosti. Takové chování je vždy zárodkem konfliktu, který obvykle končí vítězstvím či prohrou, v lepším případě smírem či kompromisem obou stran. Dalším projevem agrese je potřeba jedince vyvíjet nějakou činnost, přesněji řečeno uspokojit vlastní potřebu. Pokud se tak nestane, dochází k frustraci jedince a následným agresivním sklonům. I toto chování je však zcela přirozené. V neposlední řadě je agrese důsledkem ochrany vlastního těla a duše, kdy si člověk vytváří sám v sobě jisté hranice či mantinely, kam až smí druzí lidé zajít. Pociťujeme tak na základě vnímání tělesných dotyků, libosti či nelibosti a vlivem bolesti. Hranice jsou také limitovány prostředím, ve kterém člověk žije a kdy jejich porušením dochází k nástupu agresivního chování.

2.2 Agrese mezi vrstevníky a její dělení

Dnešní doba přímo vyzývá k projevům agresivního chování. Dobu však vytvářejí lidé a ti jsou pod vlivem neustále se zvyšujícího životního rytmu nuceni jednat pod tlakem a v návalu emocí. Společnost klade důraz na výkon a dravost lidí, což degraduje obecně prospěšné společenské normy a hodnoty, jako jsou tolerance, úcta k druhému člověku, vzájemná pomoc, ohleduplnost, slušnost a empatie. Mezi agresivní projevy řadí Svoboda následující:⁶

- individuální agrese – vyvolává ji obvykle problémový jedinec, který je nepřizpůsobivý vůči svému okolí

⁵ Svoboda, J. *Agrese a agresivita v předškolním a mladším školním věku*. Praha: Portál, 2014, s. 39

⁶ Svoboda, J. *Agrese a agresivita v předškolním a mladším školním věku*, s. 60-62.

- skupinová agrese – se projevuje opakovanou a plánovanou záští většího počtu jedinců vůči jedné osobě či skupině osob
- šikana – nejtěžší projev agrese, vyznačuje se dlouhodobým a opakovaným negativním chováním jedince nebo skupiny vůči konkrétní vytipované osobě. Tento druh agrese bývá často včas nerozpoznán, společností a okolím bohužel často tolerován.

3. Jak a s čím pracuje divadlo Fórum?

Cílem divadla Fórum je naučit žáky dovednosti účinně řešit problémové a reálné životní situace, nabýt jistoty, že je mohu svým postojem a aktivním přístupem ovlivnit, dále potom vnímat pocity všech zúčastněných stran, nazírat tyto situace z mnoha úhlů pohledu a připustit více možností řešení. Téma závisí na konkrétním přítomném a aktuálním problému dané skupiny, pro kterou se představení odehraje, případně „ušije na míru“. Čerpá z oblasti mezilidských vztahů napříč generacemi. Ústředním motivem představení je konfliktní situace mezi postavami, kterou mají diváci (žáci) možnost zastavit slůvkem STOP a sami ovlivnit a přehrát její další průběh a vývoj. Musí být však dodržena pravidla, aby charakter postavy, kterou alternují, zůstal nezměněn, k řešení problému nesmí být použito nadpřirozených sil, kouzel ani jakéhokoliv násilí. Účastníci z publika vstupují do rolí zcela dobrovolně a pokoušejí se společně s herci rozehrát situaci do té míry, aby našli cestu a možné řešení. Důležitou roli hraje v celém představení tzv. JOKER, který se stává prostředníkem mezi jevištěm a hledištěm, tzn. mezi herci a publikem. Motivuje diváky k aktivnímu jednání, komentuje a posouvá děj, usměrňuje vyhocené situace a směřuje k reflexi v průběhu i na konci představení. Nad smyslem reflexe jakožto součásti divadla Fórum se zamýšlí Josef Valenta, který spatřuje její hlavní potenciál právě v místě, kdy dochází k aktivnímu zapojení diváků z publika do děje příběhu. Divák nabízí řešení, která však mohou být leckdy komplikovanější než chování hlavního hrdiny. Tento moment tedy vybízí právě k reflexi, a to s ohledem na volbu strategie chování.⁷ Shoduje se zde se samotným Boalem, že „*po divákem odehrané scéně se nemá rozebírat – podrobit reflexi –*

⁷ Valenta, J. *Divadlo fórum – nemluv a hraj!* Tvořivá dramatika, Úvahy – pojmy – souvislosti, 2008, roč. XIX, č.1 (53), s. 2.

*prakticky nic, tedy ani jeho způsob řešení. Přehnaná analýza zabíjí divadlo.*⁸ Zhodnocení průběhu děje se tak posouvá spíše do roviny osobnostní, kdy popis konkrétní situace z pohledu mnoha diváků a z pozice jejich vlastní životní zkušenosti může napomoci jejímu účinnějšímu využití v běžných životních rolích. Významnou roli v uskutečňování reflexí sehrává již výše zmíněný JOKER. Reflexe se jeho rozhodnutím stává účinným nástrojem, neměla by však časově zamezit dalšímu vývoji (hraní) příběhu. Neboť „*to, co celou akci nese, to je ... divadlo!*“⁹

3.1 Divadlo FÓRUM

U zrodu **divadla Fórum** stál Brazilec Augusto Boal. Původně vystudoval chemii. Později se začal nejprve amatérsky, posléze systematicky věnovat divadlu a využívat ho jakožto obranný prostředek proti politickému útlaku. Boal se zajímal především o politická témata a vyhledával publikum v sociálně slabých skupinách. Záběr divadla Fórum je však široký, od celospolečenských témat jako jsou drogy, alkohol, šikana přes vnímání odlišností jedince až po hledání vlastní identity. Svým divákům prezentoval otevřené problémy a umožnil jim jejich prostřednictvím vstup na jeviště, aby společně našli řešení. Podoba divadla FÓRUM se vyvíjela dlouhodobě, Boal se při setkávání s lidmi (diváky) potýkal s dramaturgickými otázkami, do jaké míry lze nastolené problémy řešit. Zpočátku si myslel, že je bude řešit on sám a divákům toto řešení sehraje společně s herci, později si uvědomil, že není věrohodné, nabízet lidem taková řešení, když on sám nebyl přímým účastníkem těchto situací. Často mu to vytýkalo i samo publikum. Právě v tomto okamžiku, kdy mu jedna žena naznačila, že není s řešením problémů spokojená, vyzval ji, aby mu sama předvedla, jak by se s nastolenou situací srovnala a vyřešila ji. Setkání s ní je podle mého velmi poetické a blízké ženské psychice – středem zájmu byla manželova nevěra, kterou žena navrhovala řešit způsobem vyslechnout manžela a odpustit mu. Poté, co Boalovská skupina sehrála navrhované řešení, žena nebyla stále spokojená. Boal ji proto vyzval přímo na jeviště a požádal, aby celou scénu odehrála sama. Když si žena s manželem vše vyříkala se vší urputností a přítomností ženských zbraní, následovala pointa, kdy

⁸ Valenta, J. *Divadlo fórum – nemluv a hraj!*, s. 2.

⁹ Valenta, J. *Divadlo fórum – nemluv a hraj!* Tvořivá dramatika, Úvahy – pojmy – souvislosti, 2008, roč. XIX, č.1 (53), s. 3.

žena požádala manžela, aby jí šel uvařit večeři, že ona sama se po vyčerpávajícím rozhovoru cítí velmi unavená. Setkání s touto ženou právem přineslo obrat v Boalově pojetí divadla Fórum, kdy se hlavními aktéry divadla stali samotní diváci, kteří mají možnost ovlivnit svými zkušenostmi a postoji průběh celého představení a najít společně s herci cestu k řešení problému. Divák tedy není pouhým pozorovatelem, ale jeho vlastní nápady jsou ověřovány přímo na jevišti. Nejprve herci samotnými, později klasickými výměnami z publika. A. Boal využívá pro označení těchto diváků slovní hříčku „spect-actors“ (diváko-herci). Hlavním důvodem, proč se do samotného sehrávání rolí pouští také sami diváci je skutečnost, že jsou to právě oni, kdo mají osobní zkušenost s nastolenými problémy. Myšlenky divadla FÓRUM šířil Augusto Boal dále do Evropy, kde muselo projít změnami. Evropa si žádala jiná témata než Jižní Amerika. V popředí zde stály spíše problémy osobní a psychologické než problémy politické. V dnešní době je nositelem jeho odkazu jeho syn Julian (nar. 1975), který pracuje s imigranty a nezaměstnanými na předměstích Paříže.

Základem metody divadla FÓRUM je krátký, zpravidla otevřený příběh. Téma je postaveno na problémové situaci, která v divákovi vyvolá negativní emoce. Průvodcem a moderátorem příběhu je tzv. JOKER. Je stejně nestranný, jako je nestranný ŽOLÍK v balíčku karet. Nepatří k žádné barvě, ale míchá se mezi ně. Jeho role vyžaduje soustředěnost a pohotové reakce na situace, které během představení vyvstanou.

Po prvním sehrání příběhu JOKER rekapituluje spolu s účastníky příběh. O čem to bylo, jaké jsme viděli postavy, jací jsou, jaké kdo má motivace ke svému jednání, jak to celé dopadlo, kdo je hlavní hrdina, kdo utlačuje, kdo je utlačován apod. Ve vybrané „vypjaté“ situaci oznámí publiku, že má možnost ovlivnit průběh představení a vyzkoušet si, jak by se postavy mohly zachovat jinak, aby se jejich vzájemný vztah a příběh natolik nevyhrotil. Diváci se mohou sami rozhodnout, jestli zůstanou v roli diváků nebo se stanou herci a ovlivní svými nápady průběh představení. Rozhodující okamžik mohou zastavit slovem STOP a vyměnit se s konkrétním hercem. Ostatní diváci se potom k navrženým změnám vyjadřují a schvalují je.

Poté následuje opětovné sehrání stejného příběhu, ovšem s výjimkou, že účastníci mohou kdykoli zastavit děj a navrhnout jiné řešení, jiné rozhodnutí hrdiny. Divák se sám stane hercem a vyzkouší si na vlastní kůži důsledky svého jednání. Pokračuje se dál, ovšem už s tím, jaká změna proběhla. Účastníci mají možnost vidět následky svých rozhodnutí, ovšem stále v bezpečné rovině fikce. Účastníci si skrze tuto metodu uvědomují, že mají možnost řešit problémy více způsoby, což je hlavním posláním divadla FÓRUM. Můžeme si vyzkoušet několik možných řešení jednoho problému a vidíme také několik možných následků. Vše v bezpečí fikce.

Hlavním hrdinou je tzv. protagonista, který se v příběhu dostává do stále větších problémů, které mu přerostou přes hlavu a nedokáže je sám řešit. Statutárně je v roli podřízeného, jehož snahou je vymanit se z této pozice vlastním aktivním přístupem. V našem příběhu je to Milan, 10ti letý chlapec, který se nijak neliší od běžných vrstevníků v publiku. O to se také snaží JOKER (průvodce příběhem), aby se děti s jeho postavou ztotožnily a pochopily, že se jedná o normálního kluka, která doplatil na svoje nepřijatelné chování. Nadřízeným tu není žádná konkrétní osoba, ale prostředí, ve kterém se Milan denně pohybuje – jeho rodina, ve které Milan žije pouze s maminkou, otec od nich odešel, ta se však musí věnovat práci přes čas, aby uživila Milana i jeho malou sestru. Dále potom Milanovy kamarádky ve třídě, které ho svým chováním vyprovokují k neuváženému jednání.

Úkolem herců v rolích je přesné a opakované sehrání situací podle přání diváka. Musí přitom dodržet charakter postavy a jednat v jeho duchu. Charakter postavy nesmí měnit ani diváci, když v její problémové situaci hledají řešení, naproti tomu herci mají za úkol improvizovat a reagovat na vzniklou situaci, přijmout nového hereckého partnera, vnímat ho a spolupracovat s ním v průběhu příběhu. V ojedinělých případech mohou sami vystoupit z role a komunikovat s diváky sami za sebe, diskutovat o nabízených řešeních. Znakem jejich postavy bývá tzv. zástupná rekvizita (šátek, kšiltovka, bunda, různé předměty jako např. knihy, školní taška). V hierarchii představení jsou vždy podřízeni JOKEROVI.

Samotné realizaci divadla FÓRU M předchází příprava scénáře, který vychází z potřeb cílové skupiny, pro niž je sehráno. V úvodu je dobré myslet na motivační část,

ve které se formou průpravných her a cvičení navodí atmosféra a téma, kterým se představení zabývá. Probíhá živý rozhovor mezi JOKEREM a publikem, kdy jsou divákům předkládány otázky, související s problematikou, je vyžadována jejich osobní zkušenost, aktivní spoluúčast. Následuje vymezení prostoru jeviště – hlediště, formulování pravidel a sehrání připraveného představení. V jeho průběhu JOKER společně diskutuje s diváky o vývoji představení, rekapituluje jeho průběh, otevírá prostor pro možné změny v jeho vývoji a zhodnotí, zda byla změna přínosná. Při výměně rolí dochází k předání zástupné rekvizity. JOKER by měl včas rozpoznat, kdy nastal herecký vrchol celé akce a ukončit ji. Závěrečná fáze patří společné reflexi, zhodnocení průběhu představení, pojmenování problému, doplňujícím otázkám.

Naše představení začalo přímo v soudní síni, kdy se diváci stali ihned publikem – přísedícími, byli seznámeni s výrokem soudu nad Milanem a měli rozhodnout o výši jeho trestu. Následně proběhlo retrospektivní sehrání děje. Zakončila ho písemná reflexe – vzkazy Kláře a Milanovi.

3.2 Divadlo Fórum Augusta Boala

Smyslem Boalova divadla bylo přeměnit divadlo v prostor, kde by si všichni zúčastnění byli rovnocennými partnery. Jeho snahou bylo vyvolat během procesu aktivní spoluúčast diváka, a to především skrze jeho vnitřní prožitek a ztotožnění se s nastalou situací na jevišti. „*Boal tedy učí diváka myslet, a tím i nepřímou jednat.*“¹⁰ Tento druh divadla se díky své obsahové náplni stává komunikačním a terapeutickým prostředkem, s jehož pomocí má divák možnost vypořádat se s problémy.

3.3 Ke kořenům divadla Fórum v Brazílii

Brazílie je bývalou portugalskou kolonií, rozkládá se na téměř polovině jihoamerického kontinentu. Mohli bychom říci – velká země, velké problémy. Do začátku 16. století bylo území osídleno převážně indiánskými kmeny, od roku 1530 však díky rozvoji mořeplavby začíná nadvláda Portugalců, která trvala téměř 300 let.

¹⁰ Remsová, L. Pavlovská, M. *Jak na divadlo fórum*. Brno: Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, 2006, s.6. ISBN 80-86633-56-X.

Portugalci byli především obchodníci a jejich cílem bylo zotročit si původní obyvatelstvo a obchodovat s nimi jako s otroky. Portugalci s sebou přinášeli také křesťanství a doba útlaku a nesvobody původních obyvatel trvá až do 19. století. Příchodem afrických otroků do země se u původních obyvatel objevuje jiskřička naděje na zmírnění osudu, prohlubuje se však rozdíl mezi vzděláním a uplatněním obou skupin obyvatel. Ještě v 80-tých letech byla v zemi obrovská negramotnost (ca. 70%), obyvatelům nezbývalo nic jiného, než hledat útěchu u kořenů vlastní civilizace. Hnacím motorem se staly události na Kubě v 60-tých letech, kdy si postavení nejchudších obyvatel začali všimnout vzdělanější vrstvy společnosti, jako například studenti, intelektuálové. Události však nabraly nesprávný směr a skončily vojenským převratem v roce 1964 a postupnou orientací na USA. *V tuto dobu došlo sice k určitému ekonomickému progresu, který byl však podložen tvrdě vynucovanou kázní.*¹¹ Ve společnosti zmíněné vojenskou diktaturou se však nevytrácela touha po změně, která se zrodila opět z řad intelektuálů. V tento okamžik přichází právě Boal, který v boji proti útlaku využívá divadelního umění. *... divadlo dokáže velice rychle reagovat na politickou situaci a působí na diváka vedle slov i nonverbálně, tzn. co cenzura nedovolí a škrtně, to herec vyjádří mimikou, gestem, pohybem či zvukem.*¹² Vzniká v té době zcela ojedinělý typ divadla, založený na spolupráci herců s publikem, jehož výraznou osobností byl a zůstává pro další generace Augusto Boal. *„Individuální vztah ... je nahrazen vztahem kolektivním, kdy je text psán společně a to na téma, které zajímá danou skupinu v určité lokalitě, kdy inscenace je výsledkem kolektivní práce a po představení je s diváky vedena diskuse. Pomocí ní si každý divák může svůj zážitek pojmenovat, upřesnit a ujistit se v dešifrování viděného.“*¹³ V 90-tých letech sice přišla vytoužená demokracie, problémy však žily i nadále.

¹¹ Remsová, L. Pavlovská, M. *Jak na divadlo fórum*, s. 8.

¹² Remsová, L. Pavlovská, M. *Jak na divadlo fórum*, s. 10.

¹³ Pavlovská, M. Remsová, L. *Jak na divadlo fórum*. Brno: Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, 2006, s.10. ISBN 80-86633-56-X.

3.4 Divadelní formy Augusta Boala

„Dobrým občanem není ten, kdo prostě jen žije v nějaké Společnosti: je jím ten, kdo společnost mění, aby ji zlepšil. Divadlo může být prostředkem, jehož prostřednictvím se stanete občanem.“¹⁴ Formy Boalova divadla jsou odpovědí na útlak původních obyvatel Latinské Ameriky v 60. a 70. letech. Jednotlivé formy se navzájem prolínají. Patří mezi ně:¹⁵

- Divadlo propagandy (cílem bylo aktivizovat diváky a vyvolat v nich potřebu spoluúčasti, jednání a reakce na vzniklou situaci)
- Didaktické divadlo (odkrývá příčinu událostí)
- Folklór (lidovost a tradice obyvatel podněcují touhu po změně)
- Koláž (názory diváků interpretované následně v průběhu představení)
- Novinové divadlo (každé téma je tématem pro divadlo, rozkrývá objektivitu novinářství)
- Divadlo šifry (šifrou je text, který sděluje politické mínění, formou protestu proti útlaku se stává smích)
- *Neviditelné divadlo* (diváci jsou zapojováni do akce, usiluje o zprostředkování zkušenosti) – zde se rodí a objevují kořeny a principy divadla Fórum – absence násilí umožňuje divákovi násilí odkrýt, herci jsou schopni odehrát situaci i bez zapojení diváků, musí být připraveni improvizovat a pohotově reagovat na neočekávané situace, divadlo je kolektivní záležitostí a spoluprací více herců)
- Divadlo Fotoromán (fotografie jakožto odpověď na nastalou situaci, později trénoval dovednost reagovat vlastním tělem)
- Divadlo mýtus

¹⁴ Boal, A. Světový den divadla pro děti a mládež, 20. březen, 2004. In Pavlovská, M, Remsová, L. *Jak na divadlo Fórum*. Brno: Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, 2006, S. 15. ISBN 80-86633-56-X.

¹⁵ Pavlovská, M. Remsová, M. *Jak na divadlo fórum*, s. 15.

- Divadlo jako řeč (řeč a cesta k řešení problému)
- Odhalení sociální masky
- Simultánní dramaturgie (divák stojí před scénou, kdy nastává krizová situace a je nucen ji řešit)
- *Divadlo soch* (názor diváka je zobrazen konkrétním obrazem – skupinovým sousoším herců, divák sám formuje jejich postavení a výraz, v konečné podobě vznikají obrazy dva, vyjadřují vztah mezi realitou a ideálním stavem, přechodová fáze je středem autorova zájmu)
- *Divadlo fórum*

3.5 Jak na divadlo Fórum?¹⁶

Čím začít? Dříve než začneme pracovat s principy divadla Fórum a realizovat konkrétní představení, je vhodné přizvat budoucí aktéry divadla Fórum na konkrétní představení, abychom jim tak umožnili komplexní vhled do problematiky. Kde však začneme, záleží na nás samotných. Jak ostatně uvádí i sám Boal: „*Je na Vás, co s Divadlem fórum uděláte. Jak jej přizpůsobíte podmínkám vaší země, či potřebám konkrétní skupiny.*“¹⁷

Jak velká skupina? Odvíjí se od účelu a směřování představení (amatérské – větší skupina, profesionální – menší skupina. Vždy bychom měli stavět na vzájemné srozumitelné komunikaci.

Hry na souhru skupiny a průpravné hry a cvičení – stmelují účastníky a pomáhají vytvořit jejich vzájemnou důvěru.

Co chceme DF sdělit? Jedná se o cíl ve vztahu k divákům, očekávání všech zúčastněných, celkové poslání divadelního představení

Jak vybrat téma – vycházejí z reálného života a potřeb cílové skupiny

¹⁶ Členění dle Pavlovská, M. Remsová, L. *Jak na divadlo fórum*. Brno: Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, 2006, s.25-30. ISBN 80-86633-56-X.

¹⁷ Pavlovská, M. Remsová, M. *Jak na divadlo fórum*, s. 25.

Jak tvořit příběh – aktivní tvůrčí proces všech herců DF, utváření konfliktních a zlomových situací, možnost zapojení diváka, společná reflexe a připomínky aktérů

Pojmenování postav – pojmenování a typologie postav, zvolíme počet účastníků (herců)

Ztvárnění konfliktu pomocí divadla soch – herci vytváří konfliktní situaci pomocí sousoší x jiná skupina, která děj příběhu nezná, toto sousoší formuje dle svých představ

Ujasnění příběhu – zpřehlednění dějové linie příběhu, zlomových situací

Rozdělení rolí – vedle hlavních rolí se zaměříme také na postavu Jokera (prostředníka mezi herci a diváky)

Práce na postavách pomocí horkého křesla – vnitřní identifikace herců s postavou, vybroušení jejich proměn a hereckých možností

Volba zástupné rekvizity – osobní charakteristika postavy (kšiltovka, brýle, deníček ...)

Warm up pro roli – vstup do role pomocí rozehrání a potřebné motivace

Stavba scén – vizuální podoba scény (upřednostňuje se jednoduchost), sled hereckých scén – tvorba scénáře (fixace a variabilita hereckých situací), pokynů a pravidel - role jokera, štronza, možnost zastavení příběhu diváky

Pantomimické přehrání – napomáhá odhalit „vakuum“ ve vývoji postav a příběhu

Obyčejné přehrání – sehrání představení herci a následná reflexe

Práce na scénách – dotváření příběhu na základě zpětné vazby

Co bude říkat JOKER? Má nezastupitelnou roli v celém představení, komunikuje s herci, diváky, klade otázky, zastavuje a znovu přehrává situaci, udržuje příběh stále otevřený a nedokončený, navozuje a rozvíjí práci v menších skupinkách, podněcuje k reflexi všech zúčastněných. Jeho role mu umožňuje argumentovat pro a proti vývoji příběhu, nečiní tak však z pozice svrchované autority, představuje spíše moudrého

průvodce s cílem povzbudit diváky k ochotě zapojit se do příběhu a ovlivnit jeho průběh.

Jak bude vypadat úvod a závěr DF? Seznámení se skupinou, motivační hry, závěrečná reflexe, diskuse s publikem

Přehrání DF v režii jokera – sehrání představení „nanečisto“, nutnost reagovat na předem neočekávané situace

Sepsání scénáře – v kompetenci jokera v úzké spolupráci s herci

Realizace DF – divadlo je neustále se vyvíjejícím tvůrčím procesem, proto je nezbytné neustálé přehrávání, obměny a následné reflexe

3.6 Jaké je zaměření a jaký smysl formy divadla Fórum?

Augusto Boal vidí smysl divadla v proměně společnosti, která nastane prostřednictvím aktivního jednání publika, které touží po změně a (vy)řešení problémů každodenního života. Divadlo je pro něj prostorem, kde není příliš místa k dívání, ale spíše k jednání. Smyslem procesu je poznávání vlastní osobnosti prostřednictvím bezprostřední zkušenosti a snaha navrhnout řešení. Divadlo Forum působí preventivně při řešení negativních celospolečenských jevů. Jeho poslání spočívá v možnosti působit a ovlivnit hodnotovou orientaci lidí, kteří se ocitli ve svízelné a náročné situaci, která si žádá řešení, včetně dospívající mládeže, jejichž vnitřní svět je plný emocí, kritiky, nejistoty, otázek a kontroverzí. „*Děje se tak cestou hledání živých otázek, cestou rozhovorů, úsilím hledat odpověď nebo možná řešení situací, do kterých se dospívající dostávají.*“¹⁸

Na základní škole je smysluplné věnovat se divadlu Fórum již od mladšího školního věku. Pomůžeme tím zvýšit motivaci dětí při učení, stmelit doposud nesouradou skupinu žáků s cílem zefektivnit jejich vzájemnou spolupráci, přispět k toleranci odlišností, napomoci utvářet vlastní identitu a sebedůvěru, nastolit aktuální problém, nevyhýbat se zároveň krajním situacím, diskutovat o nich a snažit se je (vy)řešit v rámci

¹⁸ Pelán, Jiří. Divadlo Fórum viděno zvenku, s. 86. In Pavlovská, M, Remsová, L. *Jak na divadlo Fórum*. Brno: Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, 2006, kap. 9. ISBN 80-86633-56-X.

možnosti kdykoliv přerušit hru a vstoupit do ní sám za sebe. Během průběhu představení směřujeme s dětmi k uvolněné a tvůrčí atmosféře, k vzájemnému sdílení napětí, vzrušení, odvahy, pobavení sebe i druhých, o zásady fair play. Celý tento tvůrčí proces přispívá k postupnému osvojování si klíčových kompetencí, toliko dnes požadovaný ve výchovně-vzdělávacím procesu. Hovoříme v tomto směru „o souboru znalostí, schopností a dovedností, s jejichž pomocí je možno v daném okamžiku zastávat velký počet rolí a funkcí, které jsou vhodné ke zvládnutí problémů celé řady většinou nepředvídatelně se měnících požadavků v průběhu života. Vedou ke způsobilosti, tedy ke schopnosti jednat přiměřeně v určité situaci.“¹⁹

Při studiu odborné literatury se mi zalíbila slova Ivana Vyskočila, která publikoval ve svém článku. Cituji doslova „*Nejproduktivnější chvíle jsou, kdy jsem se studenty schopen sdílet, a ne když jim přednáším nějaká moudra. Jde mi o to, mám-li otázku, abych ji srozumitelně formuloval a vyzval studenty k tomu, aby se na tázání, řešení se mnou podíleli.*“²⁰ Divadlo Fórum je dobrým odrazovým můstkem pro nabývání zkušeností, toliko potřebných k celoživotnímu utváření a smyslu učitelské profese. Prostřednictvím stále se rodících otázek a hledání cest, jak na ně odpovědět, docházíme společně s dětmi jak ve školní tak mimoškolní činnosti k podstatě vzdělávání jakožto výchovy pro život, učíme se mu porozumět a obstát i v těch nejtěžších životních obdobích.

¹⁹ Pavlovská, M. Remsová, M. Jak na divadlo Fórum. Brno: Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, 2006, kap. 9., s. 87. ISBN 80-86633-56-X. In: Belz, S. *Klíčové kompetence a jejich rozvíjení, Praha: Portál, 2001.*

²⁰ Vyskočil, Ivan. Tázání je odvaha snášet i hořkost pravdy. Učitelské listy, 2002/2003, č. 4., s. 14-15. In: Pavlovská, M. Remsová, L. *Jak na divadlo Fórum.* Brno: Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, 2006, kap. 9., s. 88. ISBN 80-86633-56-X.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4. Formulace cíle, výzkumného problému, hypotéz

Cílem mojí diplomové práce bylo ověřit si vliv divadla Fórum na kázeňské problémy ve třídním kolektivu žáků 1. stupně základních škol. Poté, co jsem tuto metodu poznala na přehlídce dětských divadel, velmi mě zaujal způsob, jakým pracuje s publikem. Do té doby jsem tuto metodu neznala, a proto mě zajímalo, jaké jsou možnosti divadla Fórum pracovat s problematikou negativních projevů chování mezi žáky ve školní třídě, zda budou žáci tyto projevy v průběhu představení správně identifikovat a do jaké míry budou odvážní a schopni na ně aktivně zareagovat.

Výzkumným problémem bylo ověřit si svůj vytyčený cíl prostřednictvím sledování průběhu představení, zaměřit se na zlomové okamžiky, jejich vyhodnocení na základě výstupních dotazníků pro žáky, které vyplňovali po skončení představení. Přínosným materiálem ke zpětné vazbě pro mě byly i výpovědi učitelů, kteří se spolu se svými žáky představení zúčastnili. Dotazník měl 9 položek, které obsahově zahrnovaly reflexi představení (body 1, 4, 8), osobní zkušenost žáků s agresivitou (body 2,3,5) a osobní postoj ke zhlédnutému divadelnímu představení (body 6,7,9).

Zaměřila jsem se na zlomové okamžiky představení – body 2 (*Setkal-a ses někdy s podobným chováním, jaké jsme viděli mezi Milanem a Klárou, Jak bys na takové chování reagoval-a ty sám/sama*), 5 (*Co považuješ ty za agresivní chování*), zejména potom na body 6 (*Jak jsi vnímal-a možnost zapojit se do příběhu a ovlivnit jeho průběh?*), 7 (*Který okamžik příběhu vnímáš jako nejsilnější – nejvíc tě překvapil, zaujal*) a 9 (*Jak bys zhodnotil-a dnešní představení*).

Hypotézy, které jsem si chtěla v průběhu výzkumu ověřit, jsou předpoklady, že:

H1: Divadlo Fórum osloví svým pojetím a zpracováním negativních projevů chování mezi žáky mladšího školního věku minimálně 75% respondentů.

H2: Ovlivnit průběh představení a aktivně se zapojit do klasických hereckých výměn využije alespoň polovina zúčastněných žáků.

H3: Žáci se setkali s projevem agresivního chování, jaké se odehrálo v příběhu mezi Klárou a Milanem, nejčastěji právě ve školním kolektivu.

Vybrané otázky, které byly součástí dotazníků pro žáky a na jejichž základě jsem si ověřovala svoji hypotézu, uvádím níže společně s vyhodnocením a vlastním komentářem.

- *Jak jsi vnímal-a možnost zapojit se do příběhu a ovlivnit jeho průběh?*
- *Setkal-a ses někdy s podobným chováním, jaké jsme viděli mezi Milanem a Klárou? Pokud ano, kde? (ve třídě, mezi kamarády, doma, jinde ...)*
- *Podářilo se (v minulosti) případný problém vyřešit? Vzpomínáš si jakým způsobem?*
- *Jak bys na takové chování (Milanovo) reagoval-a ty sám/sama?*
- *Co považuješ ty za agresivní chování?*
- *Jak bys zhodnotil-a dnešní představení?*

5. Dotazník

Dotazník je jednou z nejčastějších výzkumných metod. Umožňuje zadavateli získat velké množství odpovědí v relativně krátkém čase.²¹ Důležitý je však způsob, jakým zadáváme jeho jednotlivé položky. Nejčastěji můžeme vybírat mezi uzavřenými – polouzavřenými a otevřenými otázkami. Uzavřená otázka je taková, která nabízí hotové alternativní odpovědi.²² Respondenti pouze podtrhnou nebo zakroužkují odpověď, kterou považují za jim nejbližší, s čímž souvisí i přehlednější zpracování a vyhodnocení výsledků. Polouzavřené otázky nabízejí nejprve alternativní odpověď a potom ještě žádají vysvětlení anebo objasnění v podobě otevřené otázky.²³ Další variantou jsou škálované otázky, které poskytují odstupňované hodnocení jevu.²⁴ S ohledem na spontánní vyjádření prožitků a dojmů ze zhlédnutého představení jsem se ve svém výzkumu přiklonila k otázkám otevřeným. Byť jsem si byla vědoma širokou škálou odpovědí, které se mohou u respondentů (žáků) objevit a následně způsobit jejich obtížnější vyhodnocování, přesto jsem otevřené otázky zvolila jako přijatelnou a autentickou variantu pro výpovědi žáků bezprostředně po zhlédnutém představení. Otevřená otázka dává respondentovi dost velkou volnost u odpovědí.²⁵ Disman je toho názoru, že „*volná otázka usměřňuje dotazovaného velmi nepatrně, vlastně jen tím, že určuje předmět, o kterém má být jednáno. V těchto mezích je projev dotazovaného úplně volný a je omezen jen časem, který chce vypracování odpovědi věnovat, a místem, které je mu na formuláři ponecháno.*“²⁶

²¹ Gavora, Peter. Úvod do pedagogického výzkumu. Brno: Paido, 2000, s. 121. ISBN 978-80-7315-185-0

²² Gavora, Peter. Výzkumné metody v pedagogice. Brno: Paido, 1996, s. 56. ISBN 80-85931-15-X

²³ Gavora, Peter. Výzkumné metody v pedagogice, s. 59.

²⁴ Gavora, Peter. Výzkumné metody v pedagogice, s. 59.

²⁵ Gavora, Peter. Výzkumné metody v pedagogice, s. 58.

²⁶ Disman, Miroslav. Úvod do metod společenského výzkumu. Praha: SPN, 1966, s. 94.

Výhody dotazníku spočívají podle Dismana v následujících možnostech²⁷:

- je relativně málo nákladný
- vyžaduje poměrně málo času jak v provádění tak i při zpracování výsledků
- dává dotazovaným větší možnost (delší čas) rozmyslet si odpověď, nezaručuje však, že této možnosti bude skutečně využito
- udržuje větší standardnost situace, za které se šetření realizuje (vylučuje se např. nejednotné položení otázek, ale nezaručuje se, že smysl otázky bude pro každou osobu stejný)
- důležitá je délka, úprava i vnitřní obsah dotazníku
- umožňuje získat údaje od osob, které jsou od nás prostorově vzdáleny
- umožňuje sebrat data od velkého počtu respondentů, otazníkem zůstává návratnost dotazníků (ne všechny dotazníky musíme obdržet zpět)

Obecně lze říci, že dotazník je vhodné použít v případě, jedná-li se o ne příliš složité jevy, do kterých není respondent příliš citově zaangažován, vyžadují od něj jednoduchou odpověď na jednoznačnou a srozumitelně formulovanou otázku. Míru srozumitelnosti otázky s ohledem na požadovanou přesnost odpovědí lze ověřit počátečním předvýzkumem, kdy si na základě několika otázek vyzkoušíme míru porozumění ze strany respondentů. V mém případě nebyl předvýzkum součástí dotazníkového šetření. Jelikož jsem si však byla vědoma, že na otevřené otázky mohou zejména žáci mladšího školního věku hledat obtížněji odpověď, a to vzhledem k jejich nedostatečně rozvinuté schopnosti utřídit si vlastní myšlenky, formulovat souvislejší odpověď a sdělit ji následně v písemné podobě, proto jsem před samotným vyplněním dotazníku s žáky prošla jeho jednotlivé položky a ujasnila si s nimi jejich obsahovou srozumitelnost. Součástí formy dotazníku by měl být průvodní dopis, kde jsou respondenti seznámeni s cílem a záměrem šetření, uveřejněný společně s poděkováním za jeho vyplnění a způsobem poskytnutí zpětné vazby. Nespornou výhodou je jeho stručnost, která úzce souvisí s návratností dotazníků. Otázkou zůstává volba anonymního zpracování, kdy na jedné straně mohou odpovědi účastníka přimět k vyšší míře spoluúčasti a identifikace se smyslem dotazníkového šetření, na straně druhé se

²⁷ Disman. M. Úvod do metod společenského výzkumu, s. 90-91.

mohou zároveň stát terčem výsměchu či nezájmu respondentů odpovídat pravdivě. Podle Gavory však anonymní dotazníky přinášejí v zásadě pravdivější odpovědi než neanonymní.²⁸ V případě otevřených otázek v dotazníku, jako tomu bylo v rámci našeho výzkumu, umožňují otázky tohoto typu respondentům hovořit „z vlastní zkušenosti“ (na základě aktivní účasti na představení), což považuji osobně za jejich přednost.

²⁸ Gavora, Peter. Výzkumné metody v pedagogice. Brno: Paido, 1996, s. 60. ISBN 80-85931-15-X

5.1 DOTAZNÍK – představení TREST - divadlo FÓRUM

Dobrý den, děti, jsem studentkou 5. ročníku oboru učitelství 1. stupně ZŠ a v současné době se věnuji psaní své závěrečné diplomové práce. Představení, které jste právě viděli, je součástí této práce, a proto bych se ráda dověděla více o tom, jaké jste si z něho odnesli dojmy, co se vám líbilo a co si z něj uchováte sami pro sebe. Budu se těšit na vaše odpovědi. Děkuji vám za ně.

1. Co si myslíš o trestu, který dostal Milan? Je podle tebe dostatečný? Jaký bys případně navrhol(a) ty?
2. Setkal(a) ses někdy s podobným chováním, jaké jsme viděli mezi Milanem a Klárou? Pokud ano, kde? (ve třídě, mezi kamarády, doma, jinde ...)
3. Podařilo se (v minulosti) případný problém vyřešit? Vzpomínáš si jakým způsobem?
4. Jak bys na takové chování (Milanovo) reagoval(a) ty sám/sama?
5. Co považuješ ty za agresivní chování?
6. Jak jsi vnímal(a) možnost zapojit se do příběhu a ovlivnit jeho průběh?
7. Který okamžik příběhu vnímáš jako nejsilnější (nejvíc tě překvapil, zaujal)?
8. Chtěl(a) by ses Milana na něco zeptat?
9. Jak bys zhodnotil(a) dnešní představení?

6. Představení TREST – scénář

Představení TREST (sdružení DIVADELTA, 90 minut, divadlo FÓRUM)

Scénář byl zveřejněn s laskavým dovolením vedoucí souboru MgA. Jitky Rosenové. Příběh byl napsán dle skutečné události.

Scénář:

Milan Válek je 10ti letý kluk, který žije jen s maminkou a se sestrou, otec je před lety opustil.

Milan se dopustil ublížení na zdraví na své spolužačce, kterou shodil ze schodů a ta teď leží v nemocnici a je v bezvědomí.

Příběh Milana začíná v soudní síni, kde se má v doprovodu svojí maminky obhájit, jak a proč ke konfliktu a jeho následkům došlo.

Soudce – porotci (publikum) – Milan se má obhájit, odmítá však cokoliv říci, proto nad ním osud vynese trest – 5 let v diagnostickém ústavu.

Soudce osloví porotce (publikum), jestli souhlasí s výší trestu.

Následně vyzve Milana, aby se k výší trestu vyjádřil, a ten začíná mluvit, že všem tedy poví, jak ke všemu došlo ...

Přeneseme se do prostředí k Milanovi domů ...

- 1) Milan hovoří po telefonu s kamarádem a domlouvá se s ním, že půjdou společně na fotbal. Vtom do místnosti vstoupí jeho maminka a naléhá na Milana, aby právě toto odpoledne vyzvedl svou mladší sestru ze školky, že ona musí do

práce. Když se to Milanovi nelíbí a na maminku se zlobí, maminka se rozpláče a říká Milanovi, jak teď musí vzít každou práci, když zůstala sama s dětmi, že to nemá jednoduché, že nemůže za to, že to takhle dopadlo. Milan se umoudří a slíbí, že mladší sestřičku vyzvedne ...

JOKER – Otázka k publiku – „*Co jsme teď viděli? Jak to vypadá u Milana doma? Jaký je Milan? Co jste se o něm dověděli? Co máte společného?*“

Zpět v soudní síni

- 2) Milan pozve porotce „do školy“ a vypráví ... jak to chodí u něj ve škole. Má čtyři kamarádky – Kláru, Lucku, Petru a Gábinu.

Následují 4 scénky s každou z jeho spolužaček, jaký mají mezi sebou vztah ...

Klára – je s ní legrace, navzájem se pošťuchují, Klára si prohlíží časopis o zvířatech, Milan ji popichuje, dělá si z ní legraci, přirovnává ji k opici, posmívá se jí, že je tlustá jako prase, zatáhne do rozhovoru i její rodiče ... Kláru urazí, ta odchází ...

Lucka – má bohatého tatínka, telefonuje a domlouvá si s ním večeri, odvoz autem, mezitím přichází Milan a obdivuje její mobil, chce ho půjčit, Klára se na něj utrhne, že má špinavé ruce, aby jí na telefon nesahal, že ho má od táty a ten jí říkal, aby ho nikomu nepůjčovala. Milan ji tak dlouho provokuje, až jí vytrhne mobil z ruky a utíká s ním pryč. Lucka na něj volá, je zoufalá ze ztráty mobilu...

Petra – je šprtka, učí se ráda věci dopředu, aby ve třídě vynikla. Milan odvede její pozornost ke stromu na školní zahradě, o němž neví, jak se jmenuje a mezitím, co se na něj Petra dívá z okna, namočí jí židli vlhkou houbou ... Petra si na židli náhodou sedne a zvedá se s pocitem hanby, zatímco Milan se jí vysmívá, že se počůrala ...

Gábina – Milan přiznává, že se mu Gábina líbí, ta přichází s deníčkem v ruce, do kterého si píše verše a obdivná slova ke svým spolužákům, Milana v něm ale nezmiňuje. Ten si ji dobírá, co asi tak v deníčku má, až jí ho vytrhne z ruky a nahlas předčítá zápisky z něho před celou třídou ...

JOKER – shrnuje scény s kamarádkami, vyzdvihuje důležitost toho, jakým způsobem probíhala komunikace mezi Milanem a spolužačkami, jak se navzájem špičkovali, a hlavně proč spolu hovořili, jak jsme viděli ...

Následuje výzva k publiku, aby se děti postavily do jednoho ze čtyř označených rohů podle toho, které chování by jim nejvíce vadilo (zesměšnění sebe a rodiny – brání osobních věcí – útok na vlastní identitu – zásah do osobních věcí, deníku)

Děti se postaví do jednoho z rohů, mají obhájit svoje rozhodnutí.

JOKER směřuje k prozření dětí, že každému z nás lidí vlastně vadí a je nepříjemné něco jiného, proto bychom měli být více vnímaví a ohleduplní.

Následuje **JOKEROVO** přiznání, že mezi těmito čtyřmi kamarádkami Milana je dívka, kterou Milan shodil ze schodů. Jestlipak děti uhodnou, která to je.

Děti hádají.

Když **JOKER** prozradí její jméno (Klára), přeneseme se zpět v čase a do setkání Milana a Kláry.

Obchodní dům

3) maminka nakupuje s Milanem, musí se ještě pro něco vrátit do obchodu, pošle Milana vyzvednout sestřičku do dětského koutku, mezitím se maminka letmo pozdraví s právě procházející Klárou. Ta právě mluví s Gábinou a povídají si o tom, jak je ranilo, že je Milan obě ponížil – Kláru když se posmíval jí a jejím rodičům a Gábinu, když přečetl soukromé poznámky z jejího deníčku. Napadlo je, že by to chtěly Milanovi nějak oplatit. Klára přece viděla jeho maminku, proto by Milan nemusel být daleko ... najde ho skutečně v dětském koutku, kam šel Milan

vyzvednout svou sestru a najde ho, jak se chová příliš infantilně a to jí přiměje k tomu, že ho vyfotí a fotku pošle na facebook.

Druhý den ve škole

- 4) Milan Kláře vyčítá, jak mohla něco takového udělat a zesměšnit ho, ona nakonec fotografii z facebooku maže a myslí si, že Milan jí odpustí. Ten jí to ale chce oplatit, naskytne se mu možnost vyfotit Kláru na záchodě a fotku posílá na facebook.
- 5) Setkání Kláry s publikem ... chce se pomstít Milanovi, ptá se publika, co má dělat ... nakonec schová Milanovi klíče a provokuje svými poznámkami Milana, aby dobře došel domů ...
- 6) *Milan, když odhalí Klářino jednání a úmysl mu ublížit, je velmi rozčilený, dohaduje se s Klárou, že s ní přestane kamarádit, dojde i k fyzickému kontaktu a postrkování, když chce Milan od Kláry klíče vrátit. Scéna se vyhrotí natolik, že Milan Kláru strčí tolik, až upadne a ... (vše se odehrává za scénou pouze s hlasitým křikem Kláry a hlasitými zvuky, jako když něco padá na zem ...)*
- 7) *JOKER se setkává s publikem a znovu rekapituluje, co viděli ... Joker vyzývá publikum, aby se pokusilo situaci přehodnotit a zamyslet se nad tím, jak by se mohla vyvíjet jinak, aby nedošlo k tak tragickému konci ...*
DIVADLO FÓRUM – následují klasické výměny z publika

Soudní síň

- 8) *Milan se obhazuje, lituje svého chování, soudce se ptá publika (porotci), jaký nyní, když znají celou pravdu, navrhuje trest ...*
- 9) *Vyjadřuje se i Milanova maminka, že lituje toho, že neměla na Milana tolik času ... Milan slibuje, že bude Kláře pomáhat ...*
- 10) *Aktivita s lístečky – děti dostanou list papíru, na který mají z jedné strany napsat vzkaz Milanovi a z druhé vzkaz Kláře ...*
- 11) *Výstupní dotazník (ukázky viz přílohy) – jak děti vnímaly představení, jeho průběh, zlomové okamžiky, jak se zhostily možnosti zapojit se do výměn a*

ovlivnit průběh vztahu mezi Milanem a Klárou, jak se jim líbil tento typ představení.

Zajímá nás bod 7, který byl jedním z důležitých bodů mého výzkumu. Joker vyzývá publikum, aby se pokusilo situaci přehodnotit a zamyslet se nad tím, jak by se mohla vyvíjet jinak, aby nedošlo k otevřenému konfliktu mezi Milanem a Klárou a k jeho tragickému vyústění. Následovaly klasické výměny z publika, které jsou důležitou a nezbytnou součástí divadla FÓRUM. Zajímalo mě, jak děti využily možnost zapojit se do těchto výměn, ovlivnit jejich prostřednictvím průběh představení a jakým způsobem celou situaci řešili (nastala v bodu 6). Odpovědi uvádím v následující tabulce.

7. PRŮBĚH PŘEDSTAVENÍ

7.1 ZŠ SUCHDOL 1. představení

3. ročníky – ZŠ Suchdol – představení se zúčastnilo 28 žáků, z toho 14 dívek, 14 chlapců (2 třídní kolektivy), odehrálo se 18. června 2014, tj. 2 dny před vydáváním vysvědčení (děti končily o týden dříve, neboť ve škole byla naplánovaná rekonstrukce), přítomny dvě třídní učitelky

ÚVODNÍ ČÁST

Soudní síň - atmosféra začátku byla poněkud napjatá, žáci působili ostýchavě, neuměli příliš obhájit svůj názor, proč se přiklání k trestu pro Milana (5 let v diagnostickém ústavu)

U Milana doma a ve škole - žáci působili jako zaujaté publikum

JOKER – rekapituluje prostředí – „*Co jste se dověděli o Milanovi, jaký je? Proč se takto Milan choval ke svým spolužačkám?*“

Odpovědi žáků

- aby byl zajímavý
- pro zábavu a pobavení
- toužil mít, co ten druhý
- vysmíval se druhým

JOKER – stanoví 4 kouty v místnosti – vyzve žáky k rozhodnutí – „*Jaké chování Milana by vám nejvíce vadilo, promyslete, do kterého rohu se postavíte a jakého jste názoru, zeptám se vás, proč jste se tak rozhodli?*“

- Rodina a zesměšnění jejich členů – na tomto místě stálo nejvíc lidí (12)
- Braní osobních věcí – na tomto místě stálo nejméně lidí (2)
- Ponížení vlastní osoby
- Odhalení osobních tajemství (čtení deníčku)

JOKER – „*Která hrdinka byla ta, která nyní leží v nemocnici, co myslíte?*“ Kláru netipoval nikdo, nejvíce se žáci přiklonili ke spolužačce, které Milan sebral mobil (dívka s bohatým tatínkem)

Nákupní centrum – Klára telefonuje s kamarádkou Gábinou, společně si povídají o tom, jak je Milan naštvál, když se posmíval Kláře a její rodině a Gábině četl deníček, a přemýšlejí, jak by se mu pomstily, najednou Klára uvidí Milana v dětském koutku, jak si hraje se svou malou sestrou, vyfotí ho a dá fotky na facebook s titulky „Milan Válek, dětských koutků králek“ - atmosféra - ticho ve třídě, děj je strhl

Klára se setkává s publikem – Co provést ještě Milanovi? (domluví se s nimi, že mu schová klíče od bytu, aby se nedostal domů)

Milan se vrací ... setkává se s oběma spolužačkami, zlobí se, že ho zesměšnily, Klára se potutelně usmívá, provokuje Milana, aby dobře došel domů, ten zjistí, že nemá klíče, po vzájemném provokování dochází mezi nimi k roztržce ...

Vyvrcholení příběhu - následuje scéna, kdy Milan shodil Kláru ze schodů – ticho, viditelně napjatá atmosféra, překvapení

Divadlo Fórum – Milan x Klára – JOKER – „*Jak by se mohl jejich rozhovor vyvíjet jinak, aby nedošlo k úrazu Kláry?*“ (návrat v čase, následovaly výměny z publika)

Náměty žáků

- hodit časopis do koše, tzn. ignorovat Milanovo chování a odvést pozornost
- nech mě být, mně se to líbí, tzn. říct druhému, co cítím
- ignorace (pozor, nesmí být oplácení)
- výsměch převést do pozitiv, tzn. zůstat nad věcí – „Jsem hezká holka“ ..
- není to vtipné, to, co říkáš (návrh řešení na popud herců)

SHRNUTÍ, REKAPITULACE PŘÍBĚHU

JOKER - *Příběh se skutečně stal* (děti moc nevěřily)

„*Navrhujete stejný trest, když jste nyní zhlédli Milanův příběh?*“ Trest byl ve výši 5 let v diagnostickém ústavu

Většina žáků stojí a s trestem souhlasí, když se Milan začne obhajovat a toho, co se stalo, litovat, postupně si děti sedají.

JOKER – shrnuje s žáky, co pro Milana všechno to, čím si teď prošel, znamená a co mu přinese jeho trest

Odpovědi žáků

- poučení, udělal jednoznačně špatnou věc
- prominutí nestačí, je to vážná věc

REFLEXE

Následovaly vzkazy Milanovi a Kláře

<i>VZKAZY MILANOVÍ</i>	<i>VZKAZY KLÁŘE</i>
Milane, smutni	Klárko, polepši se!
Milane, měl by ses omluvit Kláře.	Kláro, měla by ses omluvit Milanovi.
Milane, měl by ses polepšit a hlavně se omluv.	Milá Kláro, je mi tě moc líto. Ráda bych, aby ses s Milanem kámošila.
Milane, omluv se Kláře a popros o odpuštění.	Kláro, přeji ti, aby ses uzdravila.
Milane, už se nikdy neposmívej a nefoť, jak čůrá.	Kláro, přeji ti, ať to přežiješ, ale dělat jsi to nemusela.
Musíš se polepšit.	Milá Kláro, přeji ti, ať tě pustí brzy z nemocnice.
Milane, koupíš bonboniéru Kláře.	Kláro, Milan ti odpustí a dá ti bonboniéru.
Milane, proč jsi pořád otravoval Kláru?	Kláro, mohla sis za to sama.
Milane, doufám, že jsi pochopil, že jsi udělal chybu.	Kláro, neměla jsi oplácet, ale jinak jsem na tvou straně.
Milane, soudci udělali dobře, že tě nedali do ústavu na 5 let, udělali správně.	Kláro, přeji ti abys neseseděla na vozíčku a doufám, že za tebou přijde Milan.
Milane, už to nikdy nedělej. Vidíš, co se stalo.	Kláro, co nejdříve se uzdrav a zapomeň na to.

Milane, opravdu se ti vrátí mobil a budeš moci hrát fotbal.	Kláro, až se vyléčíš a bude tě Milan ještě otravovat, uteč nebo ho ignoruj.
Milane, doufám, že ses poučil.	Milá Klárko, uzdrav se.
Prosím, polepši se.	Přeji ti, abys nebyla na vozíčku.
Je mi strašně líto, že jsem Kláru shodil ze schodů a budu si to vyčítat do konce života.	Kláro, prosím tě, uzdrav se.
Milane, měl by ses nad sebou zamyslet, co jsi udělal a měl by ses stydět.	Je mi líto, že budeš možná na vozíku a budeš chromá.
Milane, já ti nechtěl dát trest, ale rozhodli to ostatní.	Kláro, nevím, proč jsi v nemocnici, myslel jsem, že to nepřežiješ.
Milane, přeji ti, abyste se s Klárkou zase skamarádili.	Přeji ti, abyste se s Milanem skamarádili, a už jste se nehádali.
Doufám, že se polepšíš.	Brzy se uzdrav.
Víc se ovládej.	Ať se uzdravíš.
Nehraj na počítači i mobilu.	Nedělej naschvály.

Tabulka 1

7.2 ZŠ SUCHDOL 2. představení

3. a 4. ročníky – představení se zúčastnilo 28 žáků, z toho 16 chlapců, byly spojeny 3 třídy (dvě třetí a jedna čtvrtá), odehrálo se 18. června 2014, tj. 2 dny před vydáváním vysvědčení (děti končily o týden dříve, neboť ve škole byla naplánovaná rekonstrukce), přítomny 3 učitelky, z toho dvě třídní a jedna asistentka žáka

ÚVODNÍ ČÁST

Soudní síň - atmosféra začátku – soustředěné publikum, polovina žáků z publika souhlasila s trestem, který dostal Milan (5 let v diagnostickém ústavu)

Argumenty žáků – mohlo by se to opakovat, mohla by zemřít, někteří navrhovali vyšší trest (podle následků, které bude mít Klára)

U Milana doma a ve škole – atmosféra napjatá, žáci pozorně sledovali děj, byli ponořeni do příběhu

JOKER – rekapituluje prostředí – „*Co jste se dověděli o Milanovi, jaký je? Proč se takto Milan choval ke svým spolužačkám?*“

Odpovědi žáků – posměch, závist, touha zalíbit se

JOKER – stanoví 4 kouty v místnosti – vyzve žáky k rozhodnutí – „*Jaké chování Milana by vám nejvíce vadilo, promyslete, do kterého rohu se postavíte a jakého jste názoru, zeptám se vás, proč jste se tak rozhodli?*“

- Šprtka – na tomto místě nestáli žádní žáci
- Spolužačka s mobilem – 1 žák
- Posmívání (časopis) – 4 žáci
- Spolužačka s deníkem – většina žáků (nelíbí se jim ztráta soukromí)

JOKER – „*Která hrdinka byla ta, která nyní leží v nemocnici, co myslíte?*“ Kláru netipoval nikdo, nejvíce se žáci přiklonili ke spolužačce, které Milan sebral mobil (dívka s bohatým tatínkem)“

Nákupní centrum – Klára telefonuje s kamarádkou Gábinou, společně si povídají o tom, jak je Milan naštvál, když se posmíval Kláře a její rodině a Gábině četl deníček, a přemýšlejí, jak by se mu pomstily, najednou Klára uvidí Milana v dětském koutku, jak si hraje se svou malou sestrou, vyfotí ho a dá fotky na facebook s titulky „Milan Válek, dětských koutků králek“ - atmosféra – žáci působili jako soustředěné publikum

Klára se setkává s publikem – Co provést ještě Milanovi? (domluví se s nimi, že mu schová klíče od bytu, aby se nedostal domů)

Milan se vrací ... setkává se s oběma spolužačkami, zlobí se, že ho zesměšnily, Klára se potutelně usmívá, provokuje Milana, aby dobře došel domů, ten zjistí, že nemá klíče, po vzájemném provokování dochází mezi nimi k roztržce ...

Vyvrcholení příběhu - následuje scéna, kdy Milan shodil Kláru ze schodů – ticho, viditelně napjatá atmosféra, překvapení

Divadlo Fórum – Milan x Klára – JOKER – „*Jak by se mohl jejich rozhovor vyvíjet jinak, aby nedošlo k úrazu Kláry?*“ (návrat v čase, následovaly výměny z publika)

Pro děti tato část očividně znamenala strhující zážitek.

Náměty žáků

- Jsme kamarádi, proč se tedy hádáme? Zlost se přece probouzí dál a dál
- Ignorace toho, co Milan říká, tzn. zůstat nad věcí
- Odejít pryč – žáci vyhodnotili jako nejvíce působivé
- Odvést pozornost jinam, např. k jinému tématu

SHRnutí, REKAPITULACE PŘÍBĚHU

JOKER - „*Navrhujete stejný trest, když jste nyní zhlédli Milanův příběh?*“ Trest byl ve výši 5 let v diagnostickém ústavu

Nový verdikt soudu – Milan se omlouvá

Reakce žáků – přiklánějí se ke zmírnění trestu, jestliže:

- Milan bude pomáhat Kláře
- Milan dostane zákaz fotbalu (oblíbených koníčků)
- dojde pravděpodobně k tomu, že Milan už ztratí kamarády
- bude pomáhat doma“
- bude vytírat školu

REFLEXE

Následovaly vzkazy Milanovi a Kláře

<i>VZKAZY MILANovi</i>	<i>VZKAZY KLÁŘE</i>
Chod' za ní každéj den a omluv se jí.	Rychle se uzdrav, abys mohla někde běhat s holkama.
Měl bys dávat pozor, co děláš.	Hodně štěstí, Milan ti bude pomáhat
Zbytečně jste se hádali.	Zbytečně jste se hádali.
Škoda, že jste se hádali.	Zbytečně jste se hádali, mohlo by to skončit lépe.
Neměl bys provokovat Kláru.	Doufám, že se uzdravíš.
Bud' hodný.	Ať se ti dobře daří.
Milane, neměl jsi dávat na facebook, jak Klára čůrá.	Kláro, neměla jsi dávat na facebook to, jak byl Milan v dětském koutku.
Omluvte se s Klárou, prosím.	Smiř se s Milanem.
Milane, doufám, že sis uvědomil, do jaký situace ses dostal.	Ahoj Kiky, doufám, že se brzo uzdravíš a že se o tebe Milan stará.
Pomáhej své matce a sestře a nikdy svůj čin nezopakuj, jinak víš, co tě čeká.	Hodně štěstí.
Doufám, že už se to nebude nikdy opakovat a doufám také, že dodržíš svůj slib.	Doufám, že se brzo uzdravíš, příště se radši nehádej a neoplácej.
Milane, chod' za Klárou každý den do nemocnice.	Milan se ti omlouvá a bude za tebou chodit každý den.
Slib, že budeš hodnej.	Omluv Milana, on to nechtěl.
Milane, zkus se starat o Kláru, omluv se.	Kláro, promiň to, že tě Milan strčil.
Ty a Klára jste byli blbí, že jste se hádali.	Ty a Milan jste byli blbí, že jste se hádali.
Radši už to nedělej.	Příště už neoplácej.
Jsem ráda, že ses omluvil Kláře. Doufám, že ti Klára odpustí.	Ahoj Kláro, jak se máš v nemocnici, Milan se ti za ten čin omluvil.
Milane, nesmíš tak provokovat.	Milá Kláro, musím říct, že to nebylo moc dobré, neměli jste se provokovat.
Milane, když se něco takového stane, nevybouchni, abys někoho nezabil. Starej se o KIKI.	Neoplácej a neber Milanovi věci. Brzy se uzdrav.

Aby se polepšil.	Aby byla zdravá.
Měl bys víc pomáhat doma a být hodný.	Bez odpovědi.
Milý Milane, dělej ty domácí práce, jak jsi slíbil.	Bez odpovědi.
Milane, to, co jsi udělal, tak už to nikdy nedělej.	Kláro, dobře se uzdrav a ať už se ti to nestane.
Měl by sis dávat pozor, co děláš, abys někoho nezranil.	Přeju ti, aby se ti už ni nestalo.
Bez odpovědi.	Kláro, Milan to nechtěl udělat, ale nepřemýšlel, jinak je to hodný kluk.
Doufám, že budete brzy dobrými přáteli.	Doufám, že budete brzy dobrými přáteli.
Ať se Milan a Klára skamarádí.	Moc doufám, že se Kláře udělá dobře a nebude v nemocnici. Taky, ať se Milan a Klára skamarádí.
Už to nikdy nedělej.	Snad se uzdraví.
Já bych chtěla Milanovi říct, ať se pořádně učí.	Aby se rychle uzdravila a skamarádila se s ním.
Měl by ses opravdu polepšit.	Sice je to trochu i tvoje chyba, ale chtěl bych, aby ses s Milanem ještě skamarádila.
Polepšíš se prosím?	Braň se, když tě někdo otravuje.
Milane, nezlob mámu.	Bez odpovědi.
Milane, musíš se to odnaučit.	Bez odpovědi.

Tabulka 2

7.3 ZŠ U Říčanského lesa (1. představení)

Představení se zúčastnilo 17 žáků, 7 dívek, 10 chlapců ze 4. ročníku, odehrálo se 20. března 2014, přítomna třídní učitelka

ÚVODNÍ ČÁST

Soudní síň – atmosféra začátku – pozorné publikum, očekává se vynesení trestu nad Milanem Válkem (žák 4. třídy, 10 let)

Soudce – „Zde přítomný obžalovaný Milan nechce mluvit, tak ho potrestáme, někomu ublížil, mohl by to udělat opakovaně.“

U Milana doma a ve škole

- emotivní rozhovor mezi maminkou a Milanem (Milan hraje počítačové hry, maminka prosí Milana, aby vyzvedl malou sestřičku ze školky, aby ona mohla vzít práci navíc a vydělat peníze, když zůstali bez otce a nemají tolik peněz, aby vystačili)

JOKER – rekapituluje prostředí – *„Co jste se dověděli o Milanovi, jaký je? Proč se takto Milan choval ke svým spolužačkám?“*

Odpovědi dětí

- Je jako já
- Já nehraju, mě to nebaví
- Je zblblý z počítače
- Myslí si, že zabíjet je zábava
- Svět se mu rozpadl jako domeček z karet
- Maminka má starosti, nemá moc času

Ve škole - setkání Milana se spolužačkami

Milan k nim hovoří:

Klára: *„Jsi tlustá, a co, je to sranda, je to OK.“*

Petra: *„Je trapná, půjčím si mobil, no a co?“*

Katka: *„Ty ses počůrala, proč nejdeš na záchod?“*

Gábina: *„To je trapný a o mně jsem tam nic nenašel.“*

JOKER – rekapituluje prostředí – *„Co jste se dověděli o Milanovi, jaký je? Proč se takto Milan choval ke svým spolužačkám?“*

Odpovědi žáků

Klára – kamarádská zábava

Petra – provokace

Katka – závist, úspěch

Gábina – miloval ji, neuměl jí to říct jinak, chtěl ji zesměšnit

JOKER – stanoví 4 kouty v místnosti – vyzve žáky k rozhodnutí – „*Jaké chování Milana by vám nejvíce vadilo, promyslete, do kterého rohu se postavíte a jakého jste názoru, zeptám se vás, proč jste se tak rozhodli?*“

- rodina (psychická újma) – nejvíce dětí
- deník – 3 kluci
- hanba – nikdo
- braní věcí – 2 děvčata

Shrnutí JOKERA – Co nevádí mně, může být nepříjemné někomu jinému

JOKER – „*Která hrdinka byla ta, která nyní leží v nemocnici, co myslíte?*“ (Klára s časopisem – žádný žák nehádal, Gábina s deníkem – hádalo nejvíce žáků) „*Proč si to myslíte?*“

Nákupní centrum – Klára telefonuje s kamarádkou Gábinou, společně si povídají o tom, jak je Milan naštvál, když se posmíval Kláře a její rodině a Gábině četl deníček, a přemýšlejí, jak by se mu pomstily, najednou Klára uvidí Milana v dětském koutku, jak si hraje se svou malou sestrou, vyfotí ho a dá fotky na facebook s titulky „Milan Válek, dětských koutků králek“ - atmosféra – žáci působili jako soustředěné publikum

Klára se potkává s publikem – Co provést ještě Milanovi? (domluví se s nimi, že mu schová klíče od bytu, aby se nedostal domů)

Rozhovor – Klára (v roli) x děti

K: „Já jsem to smazala“

Děti: „No jo, ale viděli to všichni.“

K: „Co mám dělat?“

Děti: „Taky ho vyfoť.“

K: „Schováme mu klíče.“

Milan se vrací ... setkává se s oběma spolužačkami, zlobí se, že ho zesměšnily, Klára se potutelně usmívá, provokuje Milana, aby dobře došel domů, ten zjistí, že nemá klíče, po vzájemném provokování dochází mezi nimi k roztržce ...

Vyvrcholení příběhu - následuje scéna, kdy Milan shodil Kláru ze schodů –
v zákulisí „rána“ ... někdo se směje, jiní jsou zaraženi ... **JOKER:** „*Co vy na to?*“

Děti: „Vinen.“

Divadlo Fórum – Milan x Klára – JOKER – „*Jak by se mohl jejich rozhovor vyvíjet jinak, aby nedošlo k úrazu Kláry?*“ (návrat v čase, následovaly výměny z publika)

Náměty dětí:

- Nemusíme se kamarádit, když se ti nelíbí, jaká jsem (zveřejnění vlastních pocitů)
- Nevšímat si toho
- Odejít
- Převést hovor jinam

SHRNUTÍ, REKAPITULACE PŘÍBĚHU

JOKER - „*Proč si myslíte, že to došlo tak daleko? „Navrhujete stejný trest, když jste nyní zhlédli Milanův příběh?*“ Trest byl ve výši 5 let v diagnostickém ústavu

Odpovědi dětí

- Klára mu to oplácela
- Vzájemně se ponižovali

Nový verdikt soudu

JOKER – „Milane, co si myslíš o tom, co se stalo?“

„Kdo za to může, co myslíte?“ (děti hodnotily především chování Milanovy matky)

JOKER – „Jaký byste navrhovali trest nyní?“

Odpovědi dětí:

- Veřejně prospěšné práce
- Pomáhat Kláře ve škole na vozíku
- Omluva
- Zákaz PC ... „to mi říká máma, že se furt peru, z toho PC“ (děti)

Závěrečné shrnutí:

Milan – „Co bude, když se omluvím?“

Děti: Většina pro zákaz PC, pomoc Kláře, pouze jeden žák trval na ústavu

Milan: „Díky, abych 5 let neviděl mámu, to bych nezvládl.“

Matka: „I já se budu snažit, udělat si na Milana čas.“

REFLEXE

VZKAZY MILANOVÍ	VZKAZY KLÁŘE
Milane, doufám, že to už nikdy neuděláš	Kláro, přeju ti, abyste se už nikdy s Milanem nehádali a odpustili si to
Čau Milane, smůla, že nemůžeš už hrát počítačové hry	Čau Kláro, škoda, že nemůžeš chodit.
World of thanks je dobrá hra.	Kláro, je to maličko tvoje chyba.
Ať už to příště nedělá.	Ať se uzdraví.
Milane, pomáhej Kláře a nezlob.	Brzké uzdravení a už se nehádejte s Milanem.
Nikomu už nic takového nedělej.	Brzy se uzdrav, Ať to skončí co nejlépe to jde.
Milane, vím, že jsi byl pod tlakem, ale mohla za to i Klára.	Ahoj Kláro, omlouvám se ti za Milana, nechci tě naštvat, ale mohla sis za to i sama.

Milane, přeji ti, ať si seženete peníze.	Milá Kláro, přeji ti do života to nejlepší a také to, ať neskončíš ochrnutá.
Díky, že jsi nám ukázal, jak to bylo.	Kláro, hodně štěstí na vozíčku.
Přeju ti, aby ses polepšil.	Kláro, přeju ti, abys neskončila na vozíku, ale abys mohla chodit.
Milane, to, co jsi udělal, je špatný, ale oba jste se nezachovali dobře. Jinak hodně štěstí.	Uzdrav se a Milan ti posílá omluvu.
Ať se ti daří ve škole.	Milá Kláro, doufám, že se ti to zlepší. Jinak ti přeji vše nejlepší do života.
Neubližuj holkám a neponižuj je!!! A když tak budeš pokračovat, půjdeš do kriminálu.	Neoplácej!!! Jo ať se to noha uzdraví.
Místo toho strčení jsi jí mohl dát jenom facku.	Způsobila sis to trochu sama, mohla jsi mu to jenom prostě říct a nevymýšlet nesmysly.
Čau, dáš mi účet z World of thanks?	Už jsi na vozíku?
Pomáhej Kláře a nezlob.	Kláro, doufám, že tě brzy propustí z nemocnice.
Při trestu se snaž.	Uzdrav se, já jsem taky o něco přišla, o zub.

Tabulka 3

7.4 ZŠ U Říčanského lesa 2. představení

4. ročník (třídní učitel nepřítomen), přítomen zastupující učitel

Počet zúčastněných: **20** (9 dívek, 11 chlapců), odehrálo se 20. března 2014

ÚVODNÍ ČÁST

Motivace - navození atmosféry a seznámení s účastníky a aktéry divadla Fórum – „Jak se jmenujeme?“ (žáci hádají skutečná jména aktérů)

Soudní síň - žáci jako porotci, mají za úkol posoudit chování Milana, navrhnout trest

Milan: „*Já si to nepamatuju.*“

Maminka: „*On mi nic nechce říct.*“

Soudce navrhuje trest – 5 let v diagnostickém ústavu – jak to vidí porota (žáci)?

5 žáků souhlasí, aby Milan šel do diagnostického ústavu.

Argumenty dětí – zlobivý, nechce říct proč, má nést následky za zlo, holka zůstane na vozíku

JOKER – „*Proč jste zůstali sedět?*“

U Milana doma a ve škole – emotivní rozhovor mezi Milanem a matkou, střet mezi zábavou a povinnostmi, děti poznávají Milana

JOKER – rekapituluje prostředí – „*Co jste se dověděli o Milanovi, jaký je?*“

Klára (časopis) – vtípky o postavě, o rodičích

Petra – dcera zbohatlíka, zámožný otec, neustále má nový mobil ... Milan jí vezme mobil „*Jen se podívám, no a co?*“

Katka – je šprtka, Milan ji zesměšňuje, že jí vymáčkne na židli mokrou houbu a osočí ji, že se počůrala

Lucka – čte si svůj deníček, Milan by s ní rád kamarádil, vezme jí deníček a čte ho před třídou, nic o sobě se ale nedoče

JOKER – „*Proč se takto Milan choval ke svým spolužačkám?*“

Klára – narážky na vzhled

Petra – žárlivost, závist

Katka – odlišná povahově (chtěl ji vyprovokovat)

Lucka – chtěl ji zesměšnit

JOKER – stanoví 4 kouty v místnosti – vyzve žáky k rozhodnutí – „*Jaké chování Milana by vám nejvíce vadilo, promyslete, do kterého rohu se postavíte a jakého jste názoru, zeptám se vás, proč jste se tak rozhodli?*“

(témata - vysmívání se vzhledu, braní věcí, ztráta vlastní důstojnosti, čtení a zveřejnění osobních věcí)

- čtení deníku ... nejpočetnější

JOKER – „*Proč by vám to vadilo?*“ (ohrožení soukromí)

- rodina – 1 člověk

Cílem této aktivity bylo přimět děti k zamyšlení, že každému z nás vadí něco jiného, někdy je to těžké rozpoznat

JOKER - „*Která dívka to byla, kterou Milan vyprovokoval a shodil ze schodů?*“

Odpovědi žáků – Kláru netipoval nikdo (žáci se vyjadřovali v tom smyslu, že to byly jen srandičky)

Nákupní centrum – Klára telefonuje s kamarádkou Luckou, společně si povídají o tom, jak je Milan naštvál, když se posmíval Kláře a její rodině a Luce četl deníček, a přemýšlejí, jak by se mu pomstily, najednou Klára uvidí Milana v dětském koutku, jak si hraje se svou malou sestrou, vyfotí ho a dá fotky na facebook s titulky „Milan Válek, dětských koutků králek“ - atmosféra – žáci působili jako soustředěné publikum

Klára se setkává s publikem – Co provést ještě Milanovi? (domluví se s nimi, že mu schová klíče od bytu, aby se nedostal domů)

Klára je zoufalá, obrací se na publikum (žáci) – „*Proč to udělal? Co mám udělat?*“

Odpovědi žáků

- Nevšímat si ho
- K soudu s ním
- Strčit ho ze schodů
- Vyfoť ho taky

Milan se vrací ... setkává se s oběma spolužačkami, zlobí se, že ho zasměšnily, Klára se potutelně usmívá, provokuje Milana, aby dobře došel domů, ten zjistí, že nemá klíče, po vzájemném provokování dochází mezi nimi k roztržce ...

Vyvrcholení příběhu - následuje scéna, kdy Milan shodil Kláru ze schodů – v zákulisí „rána“

JOKER: „Co vy na to?“ „Jak se to stalo?“ „Co bylo na začátku?“ „Jak to vzniklo?“

Divadlo Fórum – Milan x Klára – JOKER – „Jak by se mohl jejich rozhovor vyvíjet jinak, aby nedošlo k úrazu Kláry?“ (návrat v čase, následovaly výměny z publika)

Odpovědi žáků

- Vzájemná provokace, nemá konce – nikam nevede
- Ignorance narážek – „to není vtipné“
- Alespoň mám tátu na rozdíl od tebe – tudy cesta nevede ☹
- Ignorance – je to ale těžké
- Schovat časopis, který je předmětem zesměšňování
- Pochválit mu něco
- Převést hovor jinam
- Zveřejnit svoje pocity ... **JOKER** – „Kde končí legrace?“
- Přece za to nemohl jen Milan, ale i Klára?

Nový verdikt soudu

Milana to mrzí, i jeho matka si uvědomuje svůj podíl viny

JOKER – „Jaký navrhuje nyní trest?“

Odpovědi žáků

- Ne tak velký trest, jeho maminka to nemá lehké
- Omluva kamarádce
- Druhá šance, neudělal to schválně
- Bez počítače

Závěrečné shrnutí

JOKER usměřňuje – omluva, pomoc kamarádce, otázkou zůstává, jak by reagovala kamarádka?

REFLEXE

Vzkazy Milanovi x Kláře

VZKAZY MILANOVĚ	VZKAZY KLÁŘE
Doufám, že ses poučil a přeju hodně štěstí	Přeju hodně štěstí a smířit se s vozíkem
Ahoj Milane, udělal jsi dobrou věc.	Ahoj Klárko, měla by ses usmířit s Milanem, protože udělal na konci dobrou věc.
Ahoj Milane, začni pomáhat mamince a přestaň si z ostatních dělat srandu.	Ahoj Kláro, nedělej si z ostatních srandu, vidíš, jak to dopadá.
Milane, už to nedělej.	Kláro, brzo se uzdrav.
Milane, příště si z ní nedělej srandu, ať to takhle nedopadne.	Milá Klárko, moc mě to mrzí a už se těším, až se zase uvidíme.
Začni s Klárou chodit.	Přijmi Milana.
Milane, už to nedělej.	Kláro, už se neprovokujte.
Moc se omlouvám.	Omluva se přijímá.
Milane, zlepši se, ať se tohle už nikdy nestane a omluv se jí.	Kláro, Milan se ti moc omlouvá, prosím, přijmi to za omluvu.
Pomáhej Kláře a třeba budete zase kamarádi.	Můžete za to oba, omluvte se navzájem.
Omluv se jí, můžete za to oba.	Omluv se mu, můžete za to oba.
Milý Milane, příště (ne) poslouvej mamku a nezačíněj si!	Příště Milana zaúkolujte, aby 5krát napsal, co se dělo ve škole.
Milane, měl by ses usmířit, protože byste byli dobří kamarádi.	Kláro, přijmi kamarádství od Milana, protože byste byli dobří kamarádi.
Milane, zkus jí říct, že je to to líto.	Kláro, měla bys mu to odpustit.
Já, Milan, chci se omluvit Tobě, Kláro, my za to můžeme oba, promiň.	Děkuji, ano, můžeme za to oba dva.

Líp se chovej ke Kláře. Pomáhej Kláře a chozením, nos jí kytky.	Brzo se uzdrav, spřátelte se. Odpusť mu.
Milý Milane, poslouvej mamku, nepař World of thanks, uč se dobře a pomáhej.	Milane děkuji za dopis.
Bez vzkazu.	Bez vzkazu.
Milane, měl bys věnovat Kláře alespoň 5 hodin o víkendu a ve škole jí pomáhat. Milane, také pomáhej mamince	Kláró, doufám, že ti nevdí, že Ti Milan bude pomáhat.
Milane, příště jí to neoplácej.	Kláró, příště mu to neoplácej.
Milý Milane, máš veliké štěstí, doufám, že toho využiješ.	Milá Kláró, doufám, že se máš dobře, hodně štěstí.
Milý Milane, měl by ses nad sebou zamyslet, tak čus.	Milá Kláró, moc ti přeju, ať máš krásný život i na vozíku.
Milane, příště Kláru nezačínej provokovat, aby to neskončilo takhle.	Milá Kláró, bát sebou bych omluvu přijmula a příště si Milana nevšímej.
Omluv se Kláře a pomoz jí.	Kláró, přijmi omluvu a kamarad' s ním.
Milane, není to moc hezké, dělat si z někoho srandu.	Klárko, moc mě to mrzí, už to příště neudělám, slibuju, promiň.

Tabulka 4

7.5 ZŠ U Říčanského lesa, 3. ročník, 31. říjen 2014, 3. představení

17 žáků (6 dívek, 11 chlapců), přítomna třídní učitelka

ÚVODNÍ ČÁST

Atmosféra začátku - soustředěná, příjemná, žáci měli v tento den připravené oslavy Halloweenu, byli oblečeni v kostýmech

Soudní síň

Žáci se ocitli v soudní síni, byli poněkud rozdovádění, avšak plni očekávání

Milan je přítomen s maminkou – soudce navrhuje trest 5 let v diagnostickém ústavu, žáci v rolích porotců převážně souhlasili

Argumenty žáků

- Je to závažné
- Mohla si rozbít hlavu a poškodit si mozek
- Je to nehezké, když někdo někoho shodí ze schodů, mohla si něco zlomit
- Veřejné práce (v parku)
- Třeba si hráli a stalo se to náhodou

U Milana doma a ve škole

- Milan doma hraje střílečky (děti reagují zaujatě, smějí se), maminka ho žádá, aby došel pro svou sestru, Milan nechce, rozhovor se stává poněkud emotivním, až Milan změní svoje stanovisko ... (nejednou děti zvažní, vnímají hloubku situace)

JOKER – rekapituluje prostředí – „*Co jste se dověděli o Milanovi, jaký je?*“

Odpovědi dětí

- Je zblblý z mobilu
- Nemá úplnou rodinu
- Hraje fotbal
- Mají málo peněz, maminka musí vydělávat za dva

Klára - čte si časopis, Milan si ji dobírá, její vzhled, jak vypadá po ránu, dojde i na narážky na její rodiče, sourozence ... Kláře se to už přestává líbit

Monika – má stále něco nového na sobě, má bohatého tatínka, který ji zahrnuje dárky, koupil jí nový telefon ... Monika se chlubí, že má nejdražší telefon, kterých je prý jen deset na světě, řekne Milanovi, aby mu ho jeho tatínek koupil taky ... to Milana podráždí

Květa – šprtka, Milan odvede její pozornost, namočí jí židli houbou ... Květa si na židli sedne

Valerie – je jako svěží vítr, píše si deník, Milan jí deník vezme ... Jitka je zhrzená

Žáci se při představení Milanových spolužaček velmi bavili, smáli se ...ale neodvedlo to jejich pozornost od soustředění se na vývoj příběhu

JOKER – „*Proč se takto Milan choval ke svým spolužačkám?*“

Klára – zesměšňoval její vzhled, překračoval hranice kamarádství

Monika – záviděl jí nové věci a hlavně, že má tatínka ... a Milan ne

Květa – Milan ji zesměšnil

Valerie – prozradil její tajemství, chtěl ji naštvat, protože se mu líbila

JOKER – stanoví 4 kouty v místnosti – vyzve žáky k rozhodnutí – „*Jaké chování Milana by vám nejvíce vadilo, promyslete, do kterého rohu se postavíte a jakého jste názoru, zeptám se vás, proč jste se tak rozhodli?*“

Klára – zesměšnění vlastní osoby, rodiny – nikdo se nepostavil na toto místo

Monika – braní osobních věcí – 8 žáků nechce, aby jim někdo bral jejich věci, je to malá loupež, můj majetek

Květa – osobní ponížení – 5 žáků považovalo Milanovo chování a osobní ponížení Kláry za hodně intimní, soukromé

Valerie – vyzrazení osobních tajemství – 7 žáků

Vyjádření paní učitelky – vadilo by mi pokoutné získávání informací, aniž by přišel za mnou a já bych mu sdělila, co chce vědět

JOKER – „*Každému nám vadí něco jiného ... každý má svou míru, hranice ...*“

JOKER - „*Která dívka to byla, kterou Milan vyprovokoval a shodil ze schodů?*“

Klára (1)

Monika (8)

Květa (0)

Valerie (8)

Adam byl jediný, který si myslel, že Klára byla tou dívkou, kterou Milan shodil ze schodů.

JOKER: „Proč Klára, Adame?“

Adam: „Zesměšňoval její rodinu a sami sebe navzájem.“

Nákupní centrum – Klára telefonuje s kamarádkou Valerií, společně si povídají o tom, jak je Milan naštvál, když se posmíval Kláře a její rodině a Valerii četl deníček, a přemýšlejí, jak by se mu pomstily, najednou Klára uvidí Milana v dětském koutku, jak si hraje se svou malou sestrou, vyfotí ho a dá fotky na facebook s titulkou „Milan Válek, dětských koutků králek“ - atmosféra – žáci se smějí, přijde jim to legrační

Klára se setkává s publikem – Co provést ještě Milanovi? (domluví se s nimi, že mu schová klíče od bytu, aby se nedostal domů)

Klára je zoufalá, obrací se na publikum (žáci)

Klára: „Co mám dělat?“

Žáci: „Omluvíš se mu a udobříte se.“

Jeden z žáků: „Já vím, proč to udělal, chtěl ti to oplatit, ty jsi to udělala jako první.“

Klára: „Měla bych mu to vrátit?“

Žáci: „Ne, to ne, jděte to říct paní ředitelce.“

Klára: „To ne, ukázat jí fotky ze záchodu, to by mi nepomohlo.“

Klára: „Schovám mu klíče.“

Vyvrcholení příběhu – Milan s Klárou se pošťuchují, Klára mu schovala klíče, vznikne mezi nimi hádka ... začnou se postrkovat, Klára mu je vrátí ... ale Milan je stále agresivnější ... **následuje scéna, kdy Milan shodil Kláru ze schodů** – v zákulisí „rána“ (žáci jsou naprosto zticha)

JOKER: „Co vy na to?“ „Jak se to stalo?“ „Co bylo na začátku?“ „Jak to vzniklo?“

Divadlo Fórum – Milan x Klára – JOKER – „*Jak by se mohl jejich rozhovor vyvíjet jinak, aby nedošlo k úrazu Kláry?*“ (návrat v čase, následovaly výměny z publika)

JOKER: „*Kdo za to může?*“

Žáci: „*On sám.*“

JOKER: „*Může za to jen on sám?*“

Žáci: „*Ne, to ne. Oba dva.*“

Náměty žáků:

- Ondra: „*Klára by se mohla zvednout a odejít.*“ (Žáci nadšení ...)

(Ondra v roli Kláry: „*Mně to tedy jako sranda nepřipadá, nebo asi nemám náladu.*“
Útok Milana vyzní do ztracena. Nakonec odešel sám Milan.)

JOKER: „*Jaké to bylo, Ondro?*“

Ondra: „*Docela dobrý.*“

Žáci: „*Už mě neprovokuj – No ty se hádali jako máma s tátou.*“

- Matouš: „*Kdyby odešla Klára.*“

JOKER: „*Jak ses cítil, Matouši?*“

Matouš: „*Nudilo mě to, jak pořád mluvil o mé rodině, stále dokola, nebavilo mě to.*“

- Adam: „*Není to vtipné, není to zábavné, jdi pryč.*“

JOKER: „*Jaký to bylo, Adame?*“

Adam: „*Mě to hrozně baví takhle hrát ...*“

- Veronika: „*Říkej si to o někom jiném ...na shledanou*“ (A otočila se k němu zády)

Milan: „*Vzala mi vítr z plachet.*“

• Marian: „*Nastavit mu zrcadlo, říct mu, že tak vypadá taky.*“

JOKER: „*Jaké to bylo?*“

Marian: „*Dá se říct, že dobrý.*“

JOKER: „*Když to vadí mně, může to vadit i Tobě.*“

Žáci: „*Tohle není od tebe hezké, říkat to kamarádovi.*“

JOKER: „*Jak navázat komunikaci na jiné téma?*“

Žáci:

- Strčil bych to do tašky.
- Zkusil bych změnit téma.

Scénky se modulují – **JOKER:** „*Zkus být pozitivní, neurazit se.*“

Marek: „*Je to hodně těžké.*“

JOKER: „*Co ještě udělat jinak?*“

Děti: Odvést pozornost na jiné téma, zeptat se Milana, jestli o tématu ví něco on sám, vyvolat akci ... vzít mezi sebe do hovoru někoho jiného.

Nový verdikt soudu

Milan: „*Je mi to líto. Udělal jsem chybu. Chtěl bych, aby mi Klára odpustila.*“

Matka: „*Budu se mu víc věnovat, udělám si na něj čas, je to i moje vina.*“

Nový verdikt soudu:

- Aby pomáhal mamince
- Na 5 let zákaz mobilu a her
- Měl by pomáhat starším lidem, jako v Americe, vytahovat třeba listy z okapu
- Nosit Kláře kytičku, navštěvovat jí

- Dělat Kláře společnost
- Pomáhat jí se školou
- Oko za oko, zub za zub.

JOKER: „Peníze nepomohou, Milanovi je deset let a maminka musí sama vydělávat na dvě děti.“

Závěrečné shrnutí

Podle mého názoru zde byla viditelná, ba dokonce i nutná další práce s příběhem, aby žáci hlouběji pochopili smysl příběhu. Kladla jsem si otázky – „Komu by mohl Milan ještě pomáhat? O co v příběhu skutečně jde?“

Milan: „*Budu ji navštěvovat, aby jí nebylo smutno.*“

Maminka: „*Postarám se o to, abych měla na Milana čas ...*“

REFLEXE

Následují vzkazy Milanovi a Kláře. Co bych mu vzkázal sám za sebe?

VZKAZY MILANOVÍ	VZKAZY KLÁŘE
Nedělej si z lidí srandu.	Když si z tebe bude dělat srandu a nelíbí se ti to, tak mu to řekni.
Milane, proč jsi to udělal?	Kláro, ty jsi chudáček.
Nesmíš být drzý.	Nemusíš se s Milanem kamarádit.
Milane, choď za Klárou a dávej jí plyšáky.	Milá Kláro, usmířte se a mluvte spolu.
Milane, proč jsi to udělal?	Kláro, neměli jste se provokovat.
Omlouvám se ti za všechno, odpustíš mi?	Kláro, budu za tebou chodit a dávat kytky a jablka.
Aby natrhal hodně kyttek.	Aby jí bylo dobře a aby se uzdravila.
Doufám, že se zlepšíš.	Opatruj se.
Jsem ráda, že jsi přijmul trest.	Milá Kláro, doufám, že se brzy uzdravíš.
Milane, choď za ní s dárkem.	Kláro, je to taky tvoje vina.
Aby Milan chodil za Klárou do nemocnice a nosil jí potřebné věci.	Aby Klára byla co nejdříve zdravá.
Milane, nedělej chyby, abys nemusel jít do dětského vězení a Kláře obden přinášej kytky.	Brzo se uzdrav a už se nenechej zmást.
Doufám, že se polepšíš.	Kláro, snad se z toho dostaneš.
Milane, už to nesmíš dělat.	Milá Kláro, doufám, že mi odpustíš.
Milan se musí omluvit Kláře.	Klára je v nemocnici a trpí.
Měl by ses Kláře omluvit za to, co jsi jí udělal a za to, co se mezi vámi stalo.	Milan by ti chtěl vzkázat, že se ti chce omluvit a přinesl by ti nějakou tu kytku.
Milane, pošli Kláře kytičku.	Milá Kláro, prosím, omluv se Milanovi.

<p>Milý Milane, vím, že tě to, co se stalo, moc mrzí. Věřím, že se budeš příště víc zamýšlet nad tím, jak tvoje chování působí navenek. Mysli na to, že tě má mnoho lidí rádo a chce s tebou kamarádit.</p>	<p>Milá Klárko, doufám, že se co nejdříve uzdravíš a nebude tě nic bolet ani na těle ani na duši. Vždy si vzpomeň, že tě mají rádi rodiče a kamarádi a pokud by sis s něčím nevěděla rady, neboj se přijít si pro radu a podporu.</p>
---	---

Tabulka 5

7.6 ZŠ U Říčanského lesa, 31. říjen 2014, 3. ročník, 4. představení

19 žáků (8 dívek, 11 chlapců), přítomna třídní učitelka

ÚVODNÍ ČÁST

Soudní síň

Přichází Milan se svou matkou, očekává se vynesení rozsudku nad Milanem, který ublížil svojí spolužačce, shodil ji ze schodů. Žáci byli okamžitě vtaženi do děje, do procesu v soudní síni

Soudce: „*Proč jsi to udělal, Milane, řekni nám to.*“

Milan mlčí, nechce nic vysvětlovat 10 dětí je pro trest 5 let v diagnostickém ústavu

Argumenty žáků

- Nechce říct, proč to udělal
- Takové věci se nedělají
- Zarmoutil tím svoji matku
- Nevíme, co se stane s tou dívkou, kterou shodil ze schodů
- Neměl by dělat takové věci, strkat někoho ze schodů

U Milana doma a ve škole

- matka žádá Milana o pomoc se sestrou, aby ji pohlídal, sama musí do práce, aby vydělala peníze, Milan odmlouvá, že musí pomáhat, chtěl jít hrát s kluky fotbal

JOKER – „*Co jste se dověděli o Milanovi?*“

- Je to lenoch
- Má rád PC hry
- Je drzý na maminku
- Rád hraje fotbal
- Maminka je z Milana smutná a nestíhá

U Milana ve škole

Klára – Milanova nejlepší kamarádka, společně se navzájem dobírají

Monika – bohatý tatínek, nový telefon (dobírá si stále Milana a naráží na to, že nemá tátu)

Květa – šprtka

Angelika – s deníčkem, Milan jí ho sebere

JOKER rekapituluje – „*Proč se takto Milan choval ke svým spolužačkám?*“

Klára – urazil ji a její rodinu, zesměšňoval (myslel si, že je vtipnej)

Monika – sebral jí telefon (záviděl jí tátu)

Květa – osobně ji zesměšnil, s houbou a loužičkou (chtěl ji ponižít)

Angelika – sebral jí deníček (asi se mu líbila a nevěděl, jak jí to má říct)

JOKER – stanoví 4 kouty v místnosti – vyzve žáky k rozhodnutí – „*Jaké chování Milana by vám nejvíce vadilo, promyslete, do kterého rohu se postavíte a jakého jste názoru, zeptám se vás, proč jste se tak rozhodli?*“

JOKER – „*Co vám by vadilo nejvíce?*“

Zesměšňování rodiny (5 žáků) – „*Mám svoji rodinu ráda, tak by mi vadilo, že se do ní někdo naváží.*“

Braní věcí (6 žáků) – „*Jsou to moje věci a jsou drahé.*“

Osobní výsměch, ponižení (3 žáci) – „*Říkal by před celou třídou, že jsem se počůral.*“

Braní deníku, odtajnění soukromí (2 žáci)

JOKER – „*Kterou dívku shodil ze schodů?*“

Klára (3 žáci)

Monika – bohatý tatínek (nejvíc) – dvě třetiny žáků

Květa, Angelika – dva žáci

Nákupní centrum – Klára telefonuje s kamarádkou Angelikou, společně si povídají o tom, jak je Milan naštvál, když se posmíval Kláře a její rodině a Angelice četl deníček, a přemýšlejí, jak by se mu pomstily, najednou Klára uvidí Milana v dětském koutku, jak si hraje se svou malou sestrou, vyfotí ho a dá fotky na facebook s titulky „Milan Válek, dětských koutků králek“ - atmosféra – žáci se smějí, přijde jim to legrační

Klára se setkává s publikem – Co provést ještě Milanovi? (domluví se s nimi, že mu schová klíče od bytu, aby se nedostal domů)

Klára je zoufalá, obrací se na publikum (žáci)

Klára – „*Proč mi to udělal, co mám dělat?*“

Žáci – „*Ztrapni ho taky a hodně.*“

Jeden z žáků: „*Ale aby to potom nemohl udělat on sám, to samé i tobě.*“

Klára schová Milanovi klíče ...

Milan se vrací ... setkává se s oběma spolužačkami, zlobí se, že ho zesměšnily, Klára se potutelně usmívá, provokuje Milana, aby dobře došel domů, ten zjistí, že nemá klíče, po vzájemném provokování dochází mezi nimi k roztržce ...

Vyvrcholení příběhu - následuje scéna, kdy Milan shodil Kláru ze schodů –

v zákulisí „rána“ – žáci byli naprosto strnulí, v tvářích patrný úžas a očekávání, co se vlastně stalo

JOKER: „*Co vy na to?*“ „*Jak se to stalo?*“ „*Co bylo na začátku?*“ „*Jak to vzniklo?*“

Divadlo Fórum – Milan x Klára – JOKER – „*Jak by se mohl jejich rozhovor vyvíjet jinak, aby nedošlo k úrazu Kláry?*“ (návrat v čase, následovaly výměny z publika)

JOKER rekapituluje - Měli hezký vztah, potom se vzájemně provokovali, až to došlo tak daleko ... ale my můžeme vrátit čas a zkusit, co by Klára mohla udělat jinak ... aby situaci zastavila a dál se nestupňovala.

Náměty dětí

- Adélka: „Říct, že se jí to od něj nelíbí.“

JOKER: „Jaké to pro tebe bylo?“

Adélka: „Nejtěžší bylo mu říct, ať to nedělá. Jinak mi to připadalo normální.“ (bylo vidět, že děti podobné chování ze školy znají)

- Eliška – „Ignorovat ho, nebrat to tak vážně.“

Eliška: „Bylo to srandovní to hrát. Pro Kláru to ale bylo urážlivý.“

- Andrea – „Nevšímat si ho.“

Milan: „Vzala mi vítr z plachet.“

- Nela – „Změnit téma.“

Nela: „Připadalo mi to vtipné, ale pro tu Kláru, to asi nebylo úplně příjemný.“

Milan: „Vzbudila ve mně zájem, téma, které mě zajímá, a já úplně zapomněl, o čem jsem chtěl mluvit.“

- Alex – „Proč to říkáš, to přece není legrace?“

JOKER – „Jak ses cítil?“

Alex – „Trochu uraženě.“

- Verča – „Jak by ses cítil ty, kdybych to já říkala o Tvoji mámě ...?“

Verča: „Kláře bylo podle mne docela nepříjemně, když bránila svoji rodinu.“

Nový verdikt soudu

Milan – „*Je mi to líto, kdyby šel vrátit čas, choval bych se líp. Teď budu doufat, že mi odpustí.*“

Maminka – „*Jsem si vědoma toho, že mám na tom, co se stalo, svůj podíl viny.*“

JOKER: „*Co trest, zůstane jako na začátku?*“

Reakce žáků:

- pomáhání starým lidem
- domácí vězení
- pomáhat mamince doma
- sebrat mu telefon
- hrát si víc se sestrou

JOKER: „*Co s tou Klárou? Leží přece v nemocnici.*“

Reakce žáků:

- nosit jí vitaminy
- dělat jí společnost, číst jí knížku
- omluvit se jí
- bavit se s ní o jejích zájmech

Shrnutí – **JOKER** – „*Z kamarádského pošťuchování se může stát i něco nešťastného, je potřeba vnímat, co komu vadí a nezajít tak daleko.*“

REFLEXE

Následovaly vzkazy Milanovi a Kláře

VZKAZY MILANovi	VZKAZY KLÁŘE
Omluvit se Kláře.	Já se ti taky omlouvám, že jsme ti schovala klíče.
Milane, příště se nehandrkuj a nedělej ostatním, co nechtějí.	Kláro, brzy se uzdrav, a ať ti je dobře.
Omluvit se a říct o sobě to, co dělal na začátku.	Poděkovat Milanovi a to je všechno.
Milane, pomáhej Kláře a buďte kamarádi.	Ahoj Kláro, přeji vám, abyste byli velcí kamarádi a pomáhali si.
Neoplácej to těm druhým.	Příště mluv o něčem jiném.

Milane, takové věci se nedělají a pak jsi smutný, že nemáš mobil.	Bez vzkazu.
Milane, dej si pozor, ať už se to nestane.	Kláro, přeju brzké uzdravení a ať už se ti nic podobného nestane.
Dodrž ten slib a skamarad' se.	Přijmi jeho omluvu a buďte kamarádi.
Už se s ní nehádej a buďte zase kamarádi.	Smiř se zase s ním.
Milane, příště si zapamatuj, že se třeba Kláře nemusí líbit, co jsi jí řekl, můžeš jí říct něco jiného.	Kláro, ty se brzy uzdrav a dávej si pozor, ať se ti nic nestane.
Milane, buď hodný na Kláru.	Uzdrav se a možná mu odpustíš.
Milý Milane, neměl bys být příště tak zlý na ostatní děti a ponaučit se.	Milá Kláro, ať se brzy uzdravíš.
Milane, nedělej si srandu z ostatních a buď hodný. Děkuji.	Kláro, na tvém místě by mi to asi nebylo příjemné, nebuď z toho smutná, Milan to napraví.
Aby se Milan pořádně omluvil Kláře.	Aby se mohla Klára uzdravit a být zase s Milanem.
Milane, nebylo od tebe hezké, to co jsi na začátku udělal, ale když se Kláře omluvíš, bude to fajn.	Kláro, vím, že jsi potom byla smutná, ale nemusela jsi to odrážet.
Měl by ses jí omluvit.	Přijmout omluvu.
Milane, příště už to nedělej, jinak mě to s tebou bavilo.	Kláro, moc mě to s tebou bavilo a brzy se uzdrav.
Milane, omluv se Kláře.	Odpust' mu to.
Neměl jsi ji začít provokovat, pak by neskončila v nemocnici.	Odpust' mu, myslel si, že to je legrace.
Milane, přeji ti, aby ses poučil ze své chyby a věřím, že už nic takového neuděláš.	Přeji ti brzké uzdravení, držím ti palce a pamatuj, odpouštět je lidské.

Tabulka 6

8. VYHODNOCENÍ DOTAZNÍKŮ, VÝSLEDKY VÝZKUMU a OVĚŘENÍ HYPOTÉZ

Výsledky výzkumu jsou zpracovány podle knihy *Úvod do metod společenského výzkumu* od Miroslava Dismana, vydané SPN Praha v roce 1966. Konkrétní postupy vycházejí z textu Zuzany Perglerové *Kvantitativní vyhodnocení výzkumu* v dodatku knihy.

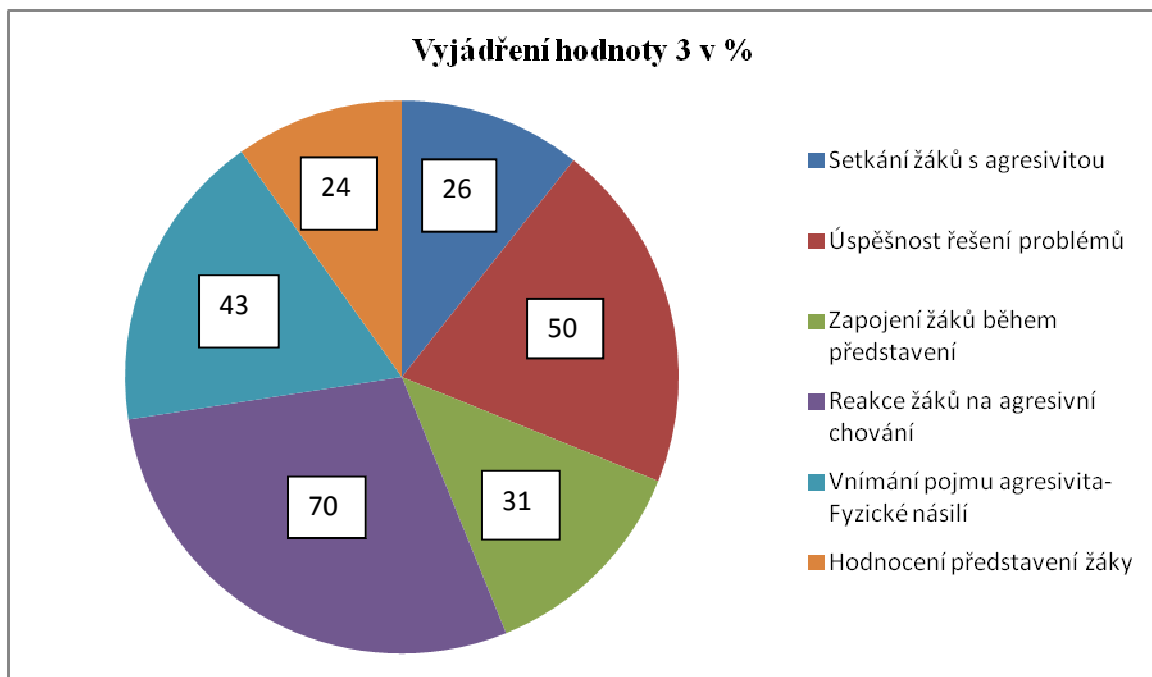
Výzkumným vzorkem byli žáci třetích a čtvrtých ročníků dvou základních škol – v Říčanech a Praze – Suchdole. Celkový počet respondentů (žáků), kteří odpovídali na jednotlivé položky v dotazníku, bylo 129. Jednotlivé odpovědi na otevřené otázky jsem třídila do kategorií (tříd) a přidělila k nim hodnotu v rozmezí od 0 do 3 dle míry důležitosti obsahu výpovědi. Výsledky výzkumu jsem vyčíslila procentuálně v tabulce a to přiřazením % hodnoty k příslušné hodnotě výpovědi. Pro větší přehlednost jsou počty respondentů včetně procentuálního vyjádření znázorněny graficky.

Počet jedinců, kteří patří do určité třídy, se nazývá absolutní četnost. V některých případech bývá vhodné určit, jaká poměrná část jedinců vzorku do jednotlivých tříd patří. Tento údaj se jmenuje relativní četnost. Výsledky rozdělení jedinců do tříd podle hodnot sledovaného znaku, tzv. třídění, jsou vyjádřeny obvykle ve formě tabulky.²⁹

Výsledky výzkumu na jednotlivých školách nejsou porovnávány, neboť počet respondentů se na jednotlivých školách liší (ZŠ Suchdol = 56, ZŠ Říčany = 73). Pro zajímavost jsem vyčíslila procentuálně poměr odpovědí na jednotlivé položky dotazníku ve vztahu k celkovému počtu respondentů.

²⁹ Disman, Miroslav. *Úvod do metod pedagogického výzkumu*. Praha: SPN, 1966, s. 164.

8.1 Vyjádření hodnot jednotlivých položek dotazníku (%) vzhledem k celkovému počtu respondentů

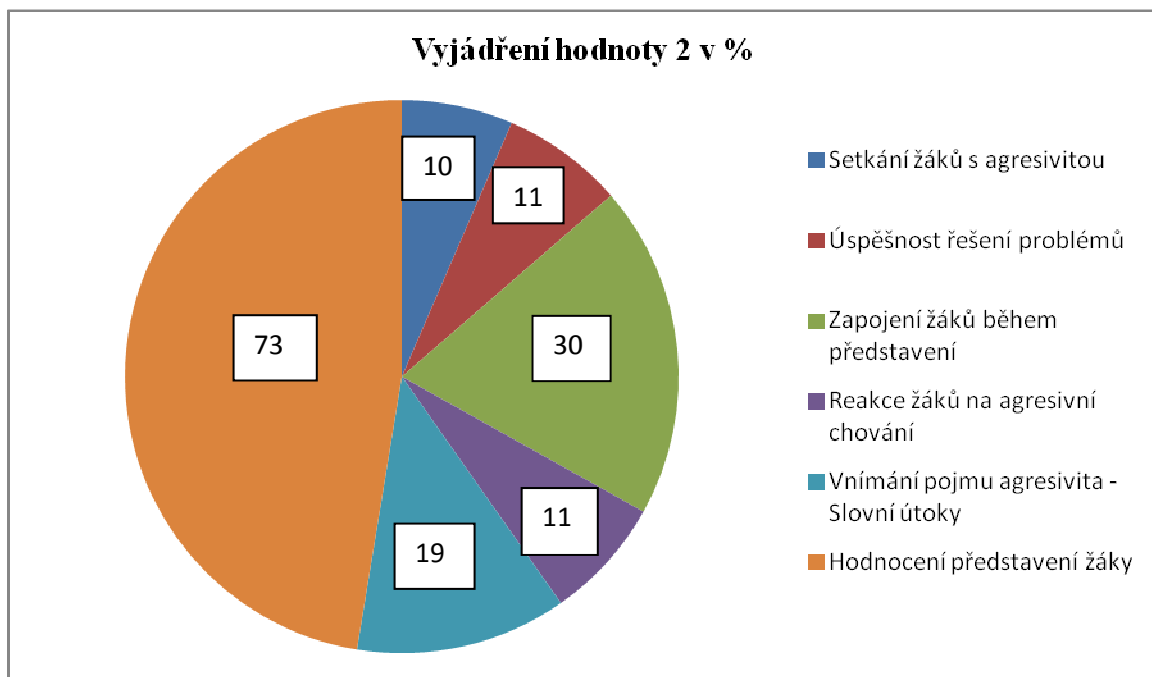

Graf č. 1 – Vyjádření hodnoty 3 v %

Jak je patrné z grafu X, nejvyšší relativní četnost (%) v kategorii hodnoty 3 (Snažila(a) bych se sám/sama najít řešení) odpovídá položka v dotazníku „Jak bys ty sám/sama“ reagovala na takové chování?“, kde výpovědi žáků dosahují hodnoty 70%, což jsou téměř tři čtvrtiny dotázaných. Lze podle mého názoru usuzovat, že žáci se často s projevy agresivního chování setkávají a jsou nuceni hledat cestu k jejich řešení.

50% žáků považuje za možné problémy nejen na školní půdě úspěšně řešit, přičemž na školní půdě se podle nich odehrává 26% těchto negativních projevů, 43% žáků se nejčastěji setkává s projevy fyzického násilí.

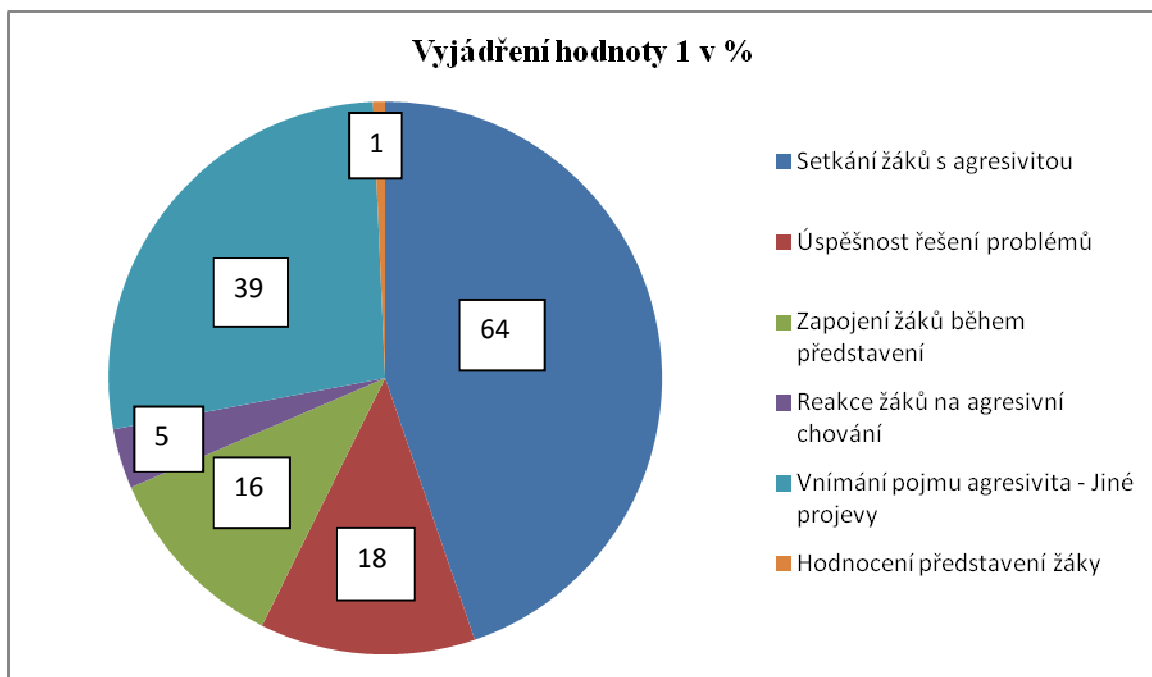
Možnost zapojit se do představení a ovlivnit jeho průběh využilo 31% žáků, což zdaleka nesplnilo moje očekávání. Výjimečnost představení ve smyslu jeho originality, ponaučení a formy předvedení ocenilo 24% žáků.

Graf č. 2 – Vyjádření hodnoty 2 v %

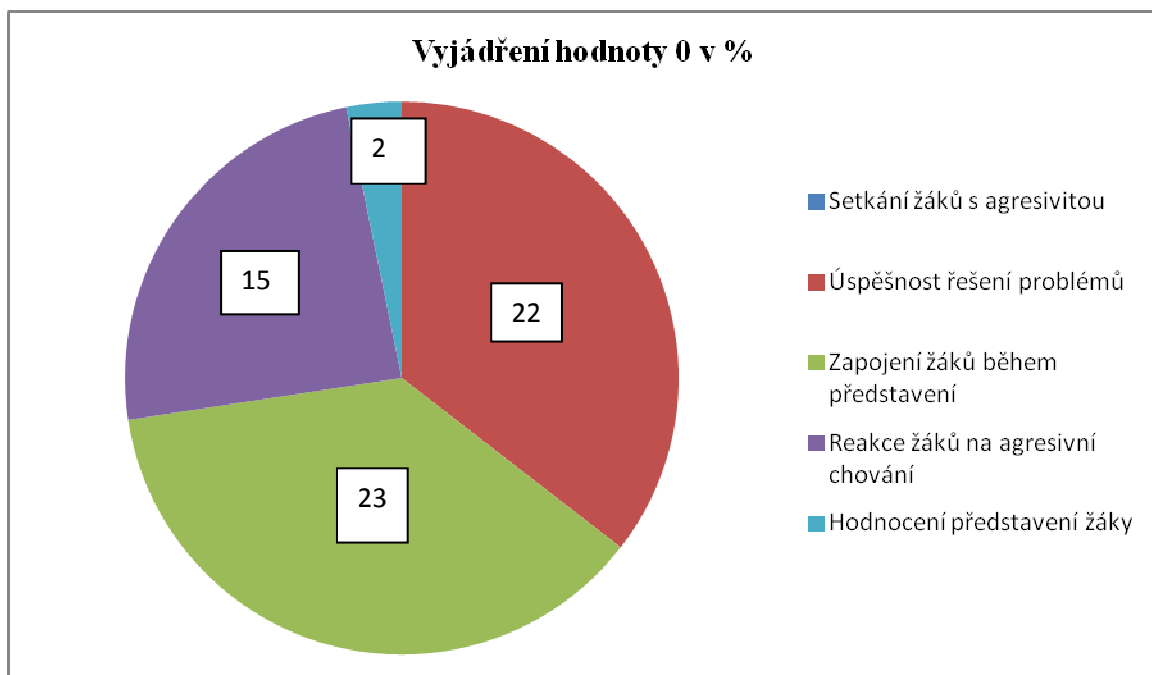
Ze získaných údajů z grafu XY lze vyvodit následující – 73% žáků hodnotilo představení TREST kladně, pouze 30% využilo možnost zapojit se do děje a ovlivnit jeho průběh. Tato hodnota je opět velmi nízká.

Slovní útoky považuje za projev agresivního chování 19% žáků, při jejich řešení by vyhledalo pomoc blízké osoby 11%. Stejně procento považuje jejich řešení za neúspěšné a nevydařené. 10% žáků se s projevy agresivního chování setkává nejčastěji doma nebo na jiných místech, tj. mimo školu.

Graf č. 3 – Vyjádření hodnoty 1 v %

Hodnoty grafu XYZ ukazují, že 64% žáků se podle svých výpovědí s podobným chováním, jaké viděli v příběhu mezi Milanem a Klárou, nikdy nesetkali. Podle mého názoru je však jejich výpověď zkreslena pod vlivem silného emotivního zážitku, kdy konflikt mezi hlavními hrdiny končí nešťastnou náhodou. Projevy agresivního chování jsou podle mého názoru na školách zcela běžné. S tím souvisí poměrně vysoké procento subjektivního vnímání projevů agresivního chování. 18% žáků je toho názoru, že pokud se s podobnými projevy chování nikdy nesetkali, nesetkávají se ani s možností je jakkoliv řešit. Přibližně stejně vysoké procento žáků (16%) nevyužilo ani možnost zapojit se do průběhu představení a podílet se alespoň touto cestou na možném hledání cesty k řešení nastalého problému.

Graf č. 4 – Vyjádření hodnoty 0 v %

Hodnoty 0 (výpovědi typu „Nevím. Bez odpovědi. Jiná odpověď.“) zaujímá v rámci výzkumu jen malé procento žáků.

8.2 Výsledky výzkumu (%) podle hodnot sledovaného znaku – ZŠ Říčany

Vybrané otázky, které byly součástí dotazníků pro žáky a staly se následně podkladem k ověření formulovaných hypotéz, uvádím níže společně s uvedením doslovných odpovědí žáků, vyhodnocením a vlastním komentářem.

Setkal(a) ses někdy s podobným chováním, jaké jsme viděli mezi Milanem a Klárou?

Pokud ano, kde? (ve třídě, mezi kamarády, doma, jinde ...) – položka č. 2

Podářilo se (v minulosti) případný problém vyřešit? Vzpomínáš si jakým způsobem? – položka č. 3

Jak jsi vnímal(a) možnost zapojit se do příběhu a ovlivnit jeho průběh? – položka č. 6

Jak bys na takové chování (Milanovo) reagoval(a) ty sám/sama? – položka č. 4

Co považuješ ty za agresivní chování? – položka č. 5

Jak bys zhodnotil(a) dnešní představení? – položka č. 9

Pozn. v závorkách jsou uvedeny doplňující poznámky pro zpřesnění obsahu otázek, které vyplynuly během dotazů žáků na základě zjišťování porozumění před samotným vyplňováním dotazníku

Výzkumný vzorek – 73 respondentů (pozn: Údaje relativní četnosti zaokrouhleny na celá procenta)

TŘÍDA/HODNOTA 0-3	3	2	1	0
Absolutní četnost	14	11	48	0
Relativní četnost (%)	19	15	66	0

Tabulka č. 7 – Položka v dotazníku č. 2 – Setkal(a) ses někdy s podobným chováním, jaké jsme viděli mezi Milanem a Klárou?

0 = Bez odpovědi.

1 = Ne setkal(a) jsem se nikdy.

2 = Setkal(a) jsem se doma/jinde.

3 = Setkal(a) jsem se ve škole.

Techniky divadla Fórum se vztahy mezi dětmi a třídním klimatem bezprostředně zabývají, umožňují tak dětem setkávat se prostřednictvím hry v roli s případnými problémy, které si mohou zkusit samy řešit z pozice „jako“, bez následků a sankcí, vyrovnat se tím s jejich důsledky a ověřit si na základě vlastní zkušenosti možné způsoby jejich řešení. Z celkového počtu 73 respondentů (žáci 3. a 4. tříd) se s podobným chováním, které se odehrálo mezi hlavními hrdiny příběhu, Milanem a Klárou, *n e s e t k a l o* 66% žáků, tj. víc než polovina. Celkové výsledné procento se mi zdá neúměrně vysoké. Nabízí se nám úvaha, zda tito žáci vnímali obsah otázky jako ukázkou střetu dvou spolužáků s tragickým koncem, a v tomto duchu potom přizpůsobili svoji odpověď. Ve školním prostředí identifikovalo takové chování 19% žáků, 15% žáků uvedlo, že toto chování viděli mimo školní půdu, např. doma. Logicky se nám nabízí otázka, zda se ve školách daří podobné situace úspěšně řešit, případně jakým způsobem se tak děje.

TŘÍDA/HODNOTA 0-3	3	2	1	0
Absolutní četnost	34	9	17	13
Relativní četnost (%)	47	12	23	18

Tabulka č. 8 – Položka v dotazníku č. 3 – Podařilo se případný problém vyřešit?

3 = Podařilo se vyřešit. Sám/sama jsem se snažil(a) pomoci.

2 = Nepodařilo se vyřešit.

1 = S něčím podobným jsem se nesetkal(a).

0 = Nevím nebo Bez odpovědi nebo Nesmyslná odpověď.

Smyslem této otázky bylo zjistit, zda se agresivní chování, se kterým se žáci setkali, podařilo úspěšně vyřešit. 47% žáků, tj. víc než polovina, se jeví „optimistická“ a odpovídá, že podobné projevy negativního chování se *d a ř í* řešit, a to i do té míry, že se sami snaží hledat si cestu k vlastnímu řešení problémové situace. 12% žáků je toho názoru, že se podobné situace nedaří úspěšně řešit, 18% žáků odpovědělo slovy „nevím“ nebo neodpovědělo vůbec. S projevy negativního chování se na základě výpovědí žáků nesetkalo 23% žáků. V otázce bylo upřesněno, kde se případně žáci mohou s podobným agresivním chováním setkat a od toho se měla podle mého očekávání odvíjet jejich odpověď, někteří však podvědomě přizpůsobili svoji odpověď tomu, co shlédli během představení a odpovídali pod vlivem aktuálního prožitku („*Ignoroval bych ho. Odešel bych. Řekl bych, že se mi to nelíbí.*“). Z toho soudím, že jim divadlo Fórum dalo odpověď a ukázalo způsob, jakým lze daný problém řešit v praxi, přesněji řečeno nalézt cestu k jeho řešení. V tomto ohledu je dobré s žáky pracovat i nadále a sdělit jim principy divadla Fórum, kdy samotné řešení vyhocené situace zůstává otevřené, ale žáci (publikum) mají možnost ověřit si, jak by fungovaly jimi nabízené varianty řešení v praxi, a to prostřednictvím vlastního prožitku během klasických výměn z publika.

TŘÍDA/HODNOTA 0-3	3	2	1	0
Absolutní četnost	18	26	15	14
Relativní četnost (%)	25	36	21	19

Tabulka č. 9 – Položka v dotazníku č. 6 – Jak jsi vnímal(a) možnost zapojit se do příběhu a ovlivnit jeho průběh?

3 = Zapojil(a) jsem se.

2 = Ocenil(a) jsem možnost zapojit se a ovlivnit průběh. Oceňuji výjimečnost představení.

1 = Nezapojil(a) jsem se.

0 = Bez odpovědi

Ze 73 respondentů 21% žáků možnost zapojit se do děje nevyužila, 25% respondentů ano, přičemž 36% doslovně v dotazníku poznamenalo, že aktivní spoluúčast publika vnímá jako dobrý záměr vycházející z výstavby celého představení, větší možnost ovlivnit jeho průběh, aktivně se spolupodílet na jevištní realizaci navrhovaných řešení, současně vnímali i zvýšenou míru dramatičnosti, zkrátka jako něco, co vyprovokuje jejich motivaci a touhu podílet se aktivně na tvorbě celého dramatického procesu. Sečteme-li tedy procento těch, kteří vnímali možnost zapojit se do představení jako pozitivní, vypovídá 61% těchto respondentů o nadpoloviční většině, tj. těch, kteří možnost zapojit se do děje a ovlivnit jeho průběh ocenili. Z předchozích výpovědí žáků vyplývají také okolnosti související s potřebou a schopností účinně reagovat na projevy agresivního chování. S tím souvisí i otázka, jak by žáci na takové chování zareagovali sami.

TŘÍDA/HODNOTA 0-3	3	2	1	0
Absolutní četnost	45	10	6	12
Relativní četnost (%)	62	14	8	16

Tabulka č. 10 – Položka v dotazníku č. 4 – Jak bys na takové chování reagoval(a) ty sám/sama?

3 = Snažil(a) bych se sám/sama najít řešení.

2 = Hledal(a) bych pomoc u blízké osoby.

1 = Nešel(a) jsem se s ním.

0 = Jiná odpověď příp. Nevím, příp. Bez odpovědi.

Víc než polovina respondentů, 62% žáků, přistoupila k řešení nastalé vyhrocené situace aktivně, projevila tvůrčí potenciál počínat si samostatně, rozhodně, s vlastním nasazením a odhodláním reagovat sám za sebe. Častou odpovědí bylo ignorování nevhodného chování, čímž agresor ztratí zájem vyhrotit ještě více celou situaci a dojde k jejímu celkovému zklidnění. 14% žáků by uvítalo pomoc blízké osoby (člena rodiny, učitele), 8% žáků se vyjádřilo v duchu, že se s podobným chováním nikdy nesetkali, případně by k němu přistupovali pasivně, tzn. bez povšimnutí. Odpověď se nám nedostala od 16 % žáků. Na tomto místě je třeba doplnit významový rozdíl mezi ignorací nevhodného chování a pasivní reakcí (bez povšimnutí). Ignorací se rozumí vědomý přístup aktérů (žáků) k nevhodnému chování agresora jakožto vytěsnění z mysli, zmírnění důsledků, odvedení pozornosti od ohniska střetu se záměrem celkově uklidnit situaci. Pasivní reakcí je vyjádřen lhostejný přístup účastníků bez potřeby osobní angažovanosti s cílem vyhnout se jakémukoliv řešení.

TŘÍDA/HODNOTA	Fyzická agrese	Slovní útoky	Jiné projevy
Absolutní četnost	38	15	20
Relativní četnost (%)	52	21	27

Tabulka č. 11 – Položka v dotazníku č. 5 – Co považuješ ty za agresivní chování?

V této položce jsem všem odpovědím přiřadila stejnou hodnotu, neboť výpovědi žáků týkající se agrese jsou ryze subjektivní, nelze podle mého názoru členit podle důležitosti výpovědi odpovídající míře agresivity, tj. co je víc, fyzická agrese nebo slovní agrese?

Z výpovědí žáků (52%) je patrná převaha fyzického násilí (strkání, praní, bouchání, mlácení). V každodenní školní praxi je toto pravděpodobně obraz projevů chování, se kterými se žáci nejčastěji setkávají. To trochu protirečí položce z dotazníku č. 2, jestli se žáci setkali s podobnými projevy chování, jaké viděli mezi Milanem a Klárou, kde 66% žáků vypovídalo, že se s podobnými projevy chování nesetkalo. Jak jsem však již uvedla, mohlo to být způsobeno zkresleným vnímáním smyslu otázky. Smyslem této otázky bylo především vyvolat v žácích povědomí o tom, že agrese má mnoho různých forem, z nichž každá z jejich projevů může být lidmi rozdílně vnímána, což ostatně

akcentovali i samotní členové Divadelty. Na tuto skutečnost bychom v rámci prevence sociálně-patologických jevů měli brát zřetel a pěstovat mezi našimi žáky toleranci a uvědomělý přístup k odlišnostem ve svém okolí.

TŘÍDA/HODNOTA 0-3	3	2	1	0
Absolutní četnost	22	50	0	1
Relativní četnost (%)	30	69	0	1

Tabulka č. 12 – Položka v dotazníku č. 9 – Jak bys zhodnotil(a) dnešní představení?

3 = Oceňuji výjimečnost představení.

2 = Líbilo se mi.

1 = Nelíbilo se mi.

0 = Bez odpovědi.

Překvapilo mě a bylo pro mě potěšením, že 99% zúčastněných žáků hodnotilo představení a jeho průběh kladně, míra jejich hodnocení se pohybovala v rozmezí „dobré, líbilo se mi“ přes „úžasné, skvělé, zábavné“ až po „chci zažít znovu“. 30% žáků naplnilo moje očekávání ve smyslu, že vyzdvihlo pravdivost a jedinečnost představení, spatřovalo v něm poučení, výchovný smysl a proměnu dosavadních postojů a zkušeností.

8.3 Výsledky výzkumu (%) podle hodnot sledovaného znaku – ZŠ Suchdol

Výzkumný vzorek – 56 respondentů

Pozn. Údaje relativní četnosti zaokrouhleny na celá procenta

TŘÍDA/HODNOTA 0-3	3	2	1	0
Absolutní četnost	19	2	35	0
Relativní četnost (%)	34	4	63	0

0 = bez odpovědi

1 = Nesetkal(a) jsem se nikdy

2 = Setkal(a) jsem se doma/jinde

3 = Setkal(a) jsem se ve škole

Tabulka č. 13 – Položka v dotazníku č. 2 – Setkal(a) ses někdy s podobným chováním, jaké jsme viděli mezi Milanem a Klárou?

TŘÍDA/HODNOTA 0-3	3	2	1	0
Absolutní četnost	30	5	6	15
Relativní četnost (%)	54	9	11	27

3 = Podařilo se vyřešit. Sám/sama jsem se snažil(a) pomoci.

2 = Nepodařilo se vyřešit.

1 = S něčím podobným jsem se nesetkal(a).

0 = Nevím nebo Bez odpovědi.

Tabulka č. 14 – Položka v dotazníku č. 3 – Podařilo se případný problém vyřešit?

TŘÍDA/HODNOTA 0-3	3	2	1	0
Absolutní četnost	22	13	6	15
Relativní četnost (%)	39	23	11	27

3 = Zapojil(a) jsem se

2 = Ocenil(a) jsem možnost zapojit se a ovlivnit průběh. Oceňuji výjimečnost představení.

1 = Nezapojil(a) jsem se

0 = Bez odpovědi

Tabulka č. 15 – Položka v dotazníku č. 6 – Jak jsi vnímal(a) možnost zapojit se do příběhu a ovlivnit jeho průběh?

TŘÍDA/HODNOTA 0-3	3	2	1	0
Absolutní četnost	45	4	0	7
Relativní četnost (%)	80	7	0	13

3 = Snažil(a) bych se sám/sama najít řešení

2 = Hledal(a) bych pomoc u blízké osoby

1 = Nesetkal(a) jsem se s ním.

0 = Jiná odpověď příp. Nevím, bez odpovědi.

Tabulka č. 16 – Položka v dotazníku č. 4 – Jak bys na takové chování reagoval(a) ty sám/sama?

TŘÍDA/HODNOTA	Fyzická agrese	Slovní útoky	Jiné projevy
Absolutní četnost	17	9	30
Relativní četnost (%)	30	16	54

Tabulka č. 17 – Položka v dotazníku č. 5 – Co považuješ ty za agresivní chování?

V této položce jsem všem odpovědím přiřadila stejnou hodnotu, neboť výpovědi týkající se agrese nelze podle mého názoru členit podle důležitosti výpovědi odpovídající míře agresivity, tj. co je víc, fyzická agrese nebo slovní agrese?

TŘÍDA/HODNOTA 0-3	3	2	1	0
Absolutní četnost	9	44	1	2
Relativní četnost (%)	16	79	2	4

3 = Oceňuji výjimečnost představení

2 = Líbilo se mi

1 = Nelíbilo se mi

0 = Bez odpovědi

Tabulka č. 18 – Položka v dotazníku č. 9 – Jak bys zhodnotil(a) dnešní představení?

9. Závěrečné shrnutí

Divadlo Fórum je divadlo utlačovaných, snaží se vnímat jejich problémy a nacházet společně s nimi možné cesty řešení. Nejdůležitějším okamžikem představení je moment střetu zájmů, vyhocená situace či konflikt, který si žádá rozřešení a má vybídnout publikum (žáky) k aktivnímu přístupu a potřebě účastnit se na objevování dostupných možností klíčových k jeho rozřešení. Zajímala mě tedy míra shody mezi účastníky divadla Fórum (žáky) a herci, kteří se podíleli na tvorbě scénáře, a to s ohledem na stěžejní moment představení, který je vrcholem každého scénáře a v jehož okamžiku má nastat chvíle, kdy se publikum podílí svými nápady a následnou účastí prostřednictvím klasických výměn z publika na jeho rozuzlení.

Na základní škole v Říčanech se všech představení zúčastnilo dohromady 73 žáků. Třicet dva respondentů (žáků) považovalo za nejsilnější okamžik představení právě onu situaci, kdy Milan shodil Kláru ze schodů. Jak vyplývá ze scénáře příběhu, jde o stěžejní situaci, kdy vrcholí konflikt mezi Milanem a Klárou, po sérii vzájemného provokování, scénou, která se pro její umocnění odehraje částečně v zákulisí. Publikum (žáci) je svědkem zvukové kulisy, kdy slyší pouze dívčí křik doprovázený několika ranami předmětů o zem. Jak je patrné z odpovědí žáků, víc než polovinu z nich tato scéna zaujala natolik, že ji stejně jako aktéři divadla Fórum považovali za stěžejní. Tomu odpovídala i atmosféra ve třídě, kdy právě v tento moment nastalo ve třídě hrobové ticho, ba až zaražení a nešlo přehlédnout udivené tváře většiny žáků. Scéna na ně zapůsobila víc než emotivně. Scénář představení umožnil žákům prožít si tuto situaci na vlastní kůži prostřednictvím klasických výměn z publika, které jsou neodmyslitelnou a jedinečnou součástí divadla Fórum, což dokládá nejlépe jedna z odpovědí – *„Překvapilo mě, že jsem si to mohla vyzkoušet, že jsme se mohli zapojit.“* Devět respondentů vypovídalo v duchu scénáře příběhu (Milanův život doma, jeho vztahy s maminkou, kamarádky ve škole, vzájemné odplaty), třináct žáků zaujala scéna u soudu (Milanovo apatické a odmítavé chování vypovídat, možnost publika rozhodovat o výši trestu v úvodu i v závěru představení).

Na základní škole v Praze – Suchdole vnímala jako nejsilnější okamžik představení scénu, kdy Milan shodil Kláru ze schodů, zhruba jedna čtvrtina respondentů (17 žáků) z celkového počtu padesát šest respondentů, což je v porovnání se školou v Říčanech výrazný úbytek. Dvacet respondentů se vyjadřovalo v duchu dějové linie příběhu a jako nejvíce emotivní okamžik vnímalo situace, kdy se Milan s Klárou pošťuchovali, vzájemně se provokovali, mstili se jeden druhému, když dávali nevhodné a příliš osobní fotografie na facebook. Deset respondentů neodpovědělo vůbec, dvěma se líbilo všechno. Oslovilo mě sedm odpovědí, které obsahově vystihovaly momenty příběhu, kdy se museli žáci samostatně rozhodovat, jak se příběh bude vyvíjet dál (úvod příběhu – Milan v soudní síni, nechce se přiznat, žáci musí rozhodovat, co s ním bude dál). Objevila se i odpověď, že nejsilnějším okamžikem byl moment, „*když chodili (žáci) ukazovat, jak by to bylo správně.*“

Celkově se výzkumu zúčastnilo 129 respondentů, kteří byli žáci 3. a 4. ročníků dvou základních škol – na Praze východ v Říčanech a v Praze – Suchdole. Denně se odehrála dvě představení vždy ve dvou třídách odděleně (celkem 4 představení na ZŠ v Říčanech 20. března a 31. října 2014 a dvě představení na ZŠ v Suchdole 18. června 2014), jedno představení trvalo 90 minut. Po představení proběhla krátká reflexe s vyučujícími, kteří se představení zúčastnili, a následovalo 15 minut na vyplnění hodnotících dotazníků. Typově jsem vybrala podobně zaměřené školy, v lokalitě mimo centrum města, s větším počtem žáků na školu, ale s nižším počtem žáků ve třídě (v průměru 15 až 20 žáků). Účast třídních učitelů nebyla povinná, ale vítaná. Z celkového počtu 9 učitelů se zúčastnilo 7 učitelů třídních, jeden netřídní (zastupující) učitel a jedna asistentka žáka.

Výzkumné otázky, od kterých se odvíjelo dotazníkové šetření mezi žáky, byly v rámci mé diplomové práce následující:

- 1) *Do jaké míry budou žáci prostřednictvím představení divadla Fórum motivováni zapojit se do děje a ovlivnit jeho vývoj*

ZŠ Suchdol - Z odpovědí respondentů vyplývá, že možnost zapojit se do představení a ovlivnit jeho průběh vnímalo jako pozitivní celkem dvacet dva žáků, a to z celkového počtu padesáti šesti respondentů. Jejich hodnocení vyznělo průměrným dojmem. Většinou hodnotili slovy „*líbilo se mi to*“, „*vnímal jsem to dobře*“. Další respondenti

(13 žáků) ocenili výjimečnost představení („Dobře, živě, jako doopravdy“) a zmínili ve svých výpovědích touhu změnit průběh děje („Chtěl bych to zastavit“), aktivně se do něj zapojit („Mohla jsem být soudcem“). Celkový počet žáků, kteří se cítili být motivovaní a měli potřebu zapojit se aktivně do děje a ovlivnit tak průběh představení, činí zhruba jednu polovinu účastníků, což hodnotím jako úspěšné. Zbylí respondenti (21 žáků) působili ve svých odpovědích poněkud nejistě, a to svými slovy „nevím, ne, nijak“, případně položku nevyplnili vůbec. Z jejich výpovědí soudím, že pro ně bylo představení něčím doposud zcela nepoznaným a novým, na což nebyli zvyklí, a proto ani nepřemýšleli, ba dokonce byli zaskočeni možnostmi, která jim měla umožnit se do něj jakkoliv aktivně zapojit.

ZŠ Říčany – Výzkumu se zúčastnilo sedmdesát tři respondentů, z nichž patnáct žáků možnost zapojit se do děje nevyužila, čtrnáct žáků na otázku neodpovědělo. Čtyřicet čtyři respondentů ano, přičemž dvacet šest z nich doslovně v dotazníku poznamenalo, že aktivní spoluúčast publika vnímá jako dobrý záměr vycházející z výstavby celého představení, oceňuje větší možnost ovlivnit jeho průběh, aktivně se spolupodílet na jevištní realizaci navrhovaných řešení, současně vnímali i zvýšenou míru dramatičnosti, zkrátka jako něco, co vyprovokuje jejich motivaci a touhu podílet se aktivně na tvorbě celého dramatického procesu. I v tomto případě považuji nadpoloviční většinu respondentů se zájmem zapojit se aktivně do děje představení za úspěšný výsledek. Do představení se aktivně zapojovali i samotní učitelé, kteří plnili úkoly společně s žáky a snažili se jim předat i vlastní osobní postoj.

2) *Vzbudilo divadlo Fórum a jeho divadelní postupy u žáků zájem?*

Z vyhodnocení dotazníků ze základní školy Suchdol vyplývá, že představení divadla Fórum vzbudilo u žáků úspěch, ba i nadšení. Žáci ho vnímali jako doposud nepoznaný zážitek, o čemž nasvědčovaly i jejich bezprostřední reakce v jeho průběhu. Působili jako zaujaté publikum, přivítali možnost vlastní spoluúčasti, nikoliv jen pouhé pasivní přihlížení divadlu. To vyplývá i z protokolu o průběhu představení. V odpovědích nešetřili superlativy (např. *moc se líbilo, jedničkami s hvězdičkou, super, skvělé, výborné a úžasné* (44 respondentů). Odpovědi devíti respondentů jsem zařadila do zvláštní kategorie z toho důvodu, že jsem je

vyhodnotila jakožto výpovědi, ve kterých kladli žáci důraz na výjimečnost představení vzhledem k přínosu pro jejich další život, osobní hodnoty a proměnu postojů. Míra vyjádření nabytých pocitů se pohybovala od hodnocení představení jakožto zajímavého, přes poučení až po nezapomenutelný zážitek.

V Říčanech mě překvapilo, že všichni zúčastnění (72 respondentů, pouze jeden neodpověděl vůbec) hodnotili představení a jeho průběh kladně, míra jejich hodnocení se pohybovala v rozmezí „dobré, líbilo se mi“ přes „úžasné, skvělé, zábavné“ až po „chci zažít znovu“. Dvacet dva respondentů naplnilo moje očekávání ve smyslu, že vyzdvihlo pravdivost a jedinečnost představení, spatřovalo v něm poučení, výchovný smysl a proměnu dosavadních postojů a zkušeností.

3) Do jaké míry je možné řešit problémy ve třídním kolektivu prostřednictvím aktivní hry divadla Fórum?

Divadlo Fórum má dle dosavadních zkušeností jeho tvůrců – sdružení Divadelta, stejně tak psychologů a zejména učitelů, kteří prošli se svými žáky těmito představeními a zažili jejich kladné reakce, výchovný potenciál přispět k prevenci negativního chování mezi lidmi (žáky). V tomto případě však nešlo o problém fiktivní, ale podpořený přímým prožitkem bezprostředně po představení. Námět představení vycházel z problematiky žáků mladšího školního věku, kdy se tvůrci představení podíleli na scénáři s vědomím aktuálních nešvarů v chování a prožívání těchto dětí. Touto cestou směřovala i moje diplomová práce, která se ubírala tímto směrem a všímala si, do jaké míry si žáci během představení uvědomují, co vidí, zda identifikují projevy nevhodného chování, jaké má důsledky a jakým způsobem je možné takové chování napravit.

Převážná část respondentů z řad žáků základní školy Suchdol (48 žáků) vypovídala právě v duchu zhlédnutého představení a navrhovala nejčastěji možnost projevy negativního chování ignorovat. Právě to byl jeden ze způsobů, který se nabízel jako řešení vyhocených situací v jednání Milana a Kláry. Ignorace však opět neznamená pasivní přihlížení bez zájmu, ale naopak aktivní vytěsnění nevhodného chování mimo vlastní vnímání. Mnozí z těch, kteří si tuto techniku měli možnost na vlastní kůži během výměn z publika vyzkoušet, později usoudili, že pro ně bylo nesmírně náročné

nevhodné chování přehlížet a dokázat na něj nereagovat. Ovládat tento postup a ustát touto cestou projevy negativního chování je dlouhodobým úkolem pro nás všechny.

Na základní škole v Říčanech přistoupilo padesát pět respondentů k řešení nastalé vyhocené situace rovněž aktivně, čtyřicet pět z nich projevilo tvůrčí potenciál počínat si samostatně, rozhodně, s vlastním nasazením a odhodláním odpovědět sám za sebe. Častou odpovědí bylo opět ignorování nevhodného chování, čímž agresor ztratí zájem vyhrotit ještě více celou situaci a dojde tak k jejímu celkovému zklidnění. Výpovědi žáků opět nasvědčují, že vliv zhlédnutého představení umocnil v jeho přímých účastnících pocit, že je touto cestou možné případné problémy řešit a vyhodnocovat je z různých úhlů pohledu (*ZŠ Suchdol - Mohla jsem být soudcem. Chtěl bych to zastavit. Snažila jsem se něco vymyslet. Já bych mu řekla, že je mi to nepříjemné a ať to neříká. Také bych říkala, že mi to vadí, až by toho nechal. / ZŠ Říčany – Bylo to jiné, než jen sedět a koukat, jak to ukazují. Bylo to víc dramatický. Vnímám jsem mnohem větší možnosti. Cítil jsem se lépe, když jsem ho mohl ovlivnit. Já bych to chtěl nějak zklidnit. Řekl bych mu, jak by se cítil, kdybych mu to dělal já.*).

4) *Podarilo se po bezprostřední účasti na představení divadla Fórum z pohledu zúčastněných učitelů najít paralelu s každodenním děním ve školní třídě?*

Cílem mého výzkumu nebylo srovnávat školy mezi sebou, protože do výzkumů přistupovaly postupně s ohledem na podmínky, za kterých byla spolupráce možná (tj. zejména finanční spoluúčast, která některé školy limitovala, ba i odrazovala). Z postřehů a osobních rozhovorů s učiteli však mohu říci, že se jednomyslně na obou školách shodli na tom, že divadlo Fórum nabízí školám a třídním kolektivům možnost, jak řešit (nejen) kázeňské problémy v třídních kolektivech a ukázalo jim cestu, jak s dětmi i nadále v tomto duchu pracovat a pomoci jim dívat se na jejich problémy z jiného úhlu. Tomu nasvědčuje i jejich hodnocení představení: „*Moje třída byla rozdělena na dvě části, celkově jde o třídu, která, přestože funguje společně již tři roky, není příliš kompaktní. Děvčata jsou spíše nevýrazná a pasivní, jedna holčička pracuje s asistentkou, má diagnostikován Aspergenův syndrom. Mezi chlapci převažují silné individuality, které nejsou příliš slučitelné s těmi druhými. Submisivnější chlapci nemají zájem se družít s ostatními. Hodně chlapců je hyperaktivních se sníženou schopností*

soustředěné práce. Přesto dělá třída pokroky a více než polovina třídy je schopna domluvit se a konat nějakou společnou aktivitu. Během divadelního představení byli moji žáci pasivní a utlumení (nezvykle klidní). Reagovali vlastně jen žáci čtvrtého ročníku. Téma představení bylo aktuální, vzájemné stupňující se oplácení řešíme dennodenně. Žákům se představení hodně líbilo, takže si myslím, že je docela zásáhlo. Ne všichni pochopili, co může způsobit facebook (nemají ještě zkušenosti), ale zveřejnění zápisů z deníku vnímali jako největší újmu. Dále jsme představení nerozebírali, jednoduše z časové tísně. Zaujalo mě, že nejproblematičtější chlapec ze třídy sledoval představení velmi pozorně. Tak snad si tam našel to svoje. Celkově to hodnotím velmi pozitivně, uvítala bych více takovýchto představení.“ (třídní učitelka 3. ročníku, ZŠ Mikoláše Alše, Praha – Suchdol)

„Divadelní představení mělo velký přínos pro děti v oblasti dramatické výchovy. Žáci se snažili nalézt správnou cestu k řešení v konkrétních situacích. Kolektiv ve třídě není stabilní. Celé představení mohlo napomoci k upevnění kolektivu dětí a k osvojení si altruistického chování. Podle mého názoru, divadelní hra, která představovala určité životní situace, se dětem líbila. Žáci nebyli pouze pozorovateli hry, ale také kooperovali s divadelními herci. Celá akce byla pro třídu přínosná. (netřídní učitel 4. ročníku, ZŠ U Říčanského lesa)

„Jelikož jsem zprvu vůbec netušila, co se na nás chystá, byla jsem zvědavá a také trochu skeptická. Jsem velice ráda, že mě lidé z Divadelty příjemně překvapili. Především oceňuji jejich lidský a empatický přístup k dětem. Otázky prevence sociálně patologických jevů jsou dnes častým námětem diskusí v pedagogických kruzích, jsou pořádány různé preventivní programy a někdy z nich může mít učitel pocit, že jsou pojaty spíše jako zobrazování ideálu, nebo direktivní příkazy dospělých adresovaných dětem.“

„Forma, jakou Divadelta zprostředkovala Milanův příběh, byla naprosto úchvatná. Zavedla děti do běžné třídy, mezi obyčejné děti, kterým se jejich chování vymklo z rukou. Herci dětem ukázali, z čeho celá situace vznikla, požádali je o pomoc a zamýšleli se nad jejich náměty. V tom vidím velký přínos celého divadelního představení – dospělí ukázali dětem, že jejich nápady berou vážně, jsou ochotní s dětmi diskutovat a hledat

společně řešení celé nepříjemné situace. Také se mi velmi líbilo, že si děti mohly samy zkusit, jak se při podobných situacích chovat. Celý den jsme s dětmi věnovali pohledu do lidské duše, představení bylo výborným odrazovým můstkem k diskusi o dění ve třídě a našich pocitech. Jelikož se s dětmi nad problematikou mezilidských vztahů zamýšlíme často, jsou děti z mé třídy v této oblasti celkem otevřené. Velmi dobře chápou, že je potřeba mít vytvořená pravidla soužití (která si na začátku roku společně vytvořili a podepsali – tzv. „Úmluva námořníků 3.A“). Zároveň však velmi často tato pravidla porušují (škádlení přechází v posměšky, děti zkoušejí, kde je hranice, za níž je již něco nedovoleného apod.). Když jsem před rokem tuto třídu přebírala, neměly děti mezi sebou vytvořené pevné pozitivní vztahy, během loňského roku šest dětí odešlo a do třetí třídy tři děti přišly, tudíž bylo těžké vytvořit stmelený kolektiv. Doufám, že se mi daří s dětmi vytvářet přátelské prostředí, i když si velice dobře uvědomuji, že je to běh na dlouhou trať. V současné době mě těší, že si děti dokáží poradit, pomoci, slušně se oslovují a dokáží upozornit na nevhodné chování. Záleží mi na tom, abych každé dítě poznala, věděla, co má rádo, co ho trápí a v čem se mu daří.“

„Ještě jednou bych chtěla celému týmu Divadelty poděkovat za nevšední zážitek a přála bych si, aby se podobných aktivit konalo více.“ (třídní učitelka 3. roč., ZŠ U Říčanského lesa)

K využívání metody divadla Fórum v podání sdružení Divadelta a posouzení míry shody s každodenním školním životem mě zaujal a inspiroval zároveň text psycholožky Mgr. Ziny Vondřejsové:³⁰ „*Koncept programů je pro mne zajímavý z pohledu diagnostiky sociometrie skupiny, kdy se odkrývají zajímavé a důležité věci v oblasti spolupráce, kooperace a individuálních činností. Na povrch vyvstávají vztahy dětí ve třídě, které se projevovaly v ochotě či neochotě spolupracovat. Tato zjištění jsou pro mne přínosná pro případnou následnou pedagogicko - psychologickou činnost s žáky. Používané metody sdružení Divadelta (hra v roli - bezpečí fikce, improvizace, tvorba etud a scén) nabízejí prostor pro spontánnější interakce u dětí. Není to hra, (kdy jsou děti jen konzumenty), která se jim nabídne, ale naopak se žáci stávají koncentrovanější, soustředěnější, emotivněji reagují, neboť se stávají spoluaktéry situací. Jsou*

³⁰ Přejato z www.divadelta.cz, sekce Reflexe programů sdružení Divadelta

bezprostřednější a přirozenější díky volené formě přístupu lektorů, kteří vycházejí z přirozenosti dětí a s nimiž je děj utvářen. Nová zkušenost se u dětí fixuje, informace se k nim nedostávají formou mentorování a díky tomu jsou děti schopny lepší akceptace i tak závažných témat, která jsou obsahem primární a sekundární prevence. V těchto situacích se dobře rozkrývají vzájemné vztahy mezi jednotlivci ve třídě a lze toho dobře využít i při případné restrukturalizaci narušených vztahů. Programy sdružení mají velikou informační hodnotu a nepůsobí podbízivě a lacině. Lekce jsou vystaveny na pilířích intimacy, osobního přístupu a vzájemné důvěry. V průběhu se nikdo nestává pasivním díky široké škále nabízených aktivit formou graficko - písemnou, slovní a plné hry. Programy jsou tvořeny pro menší skupiny dětí, které se vzájemně znají a sdílejí společný život po delší časový úsek. Žáci mají větší možnost ventilovat konkrétní zkušenosti z okruhu svých vrstevníků, kteří jsou též přítomni.“

Součástí závěrečného shrnutí je rovněž vyhodnocení vlastních hypotéz, které se staly podkladem výzkumu a vyplývají z vyhodnocení konkrétních položek dotazníků od žáků z obou škol.

H1: *Divadlo Fórum osloví svým pojetím a zpracováním negativních projevů chování mezi žáky mladšího školního věku minimálně 75% respondentů.*

Vyhodnocení dotazníků probíhalo na základě kategorií, kterým byla přiřazena určitá hodnota znaku dle míry výpovědní hodnoty, tj. od 3 (nejvyšší) po 0 (nejnižší). Z vyhodnocení dotazníků („*Jak bys zhodnotil-a dnešní představení?*“) tedy vyplývá, že v kategorii 3 (Oceňuji výjimečnost představení ve smyslu jeho originality, ponaučení a formy předvedení) vypovídalo 24% žáků, v kategorii 2 (Představení se mi líbilo) vypovídalo 73% žáků. Moje hypotéza se mi tedy **p o t v r d i l a**.

H2: *Ovlivnit průběh představení a aktivně se zapojit do klasických hereckých výměn využije alespoň polovina zúčastněných žáků.*

Z vyhodnocení dotazníků („*Jak jsi vnímal-a možnost zapojit se do příběhu a ovlivnit jeho průběh?*“) využilo v kategorii 3 (Zapojil-a- jsem se) možnost zapojit se do představení a ovlivnit jeho průběh 31% žáků, v kategorii 2 (Oceňuji možnost zapojit se do představení a považuji ji za výjimečnou) využilo možnost zapojit se do děje a ovlivnit jeho průběh 30%. Celkově tedy možnost ovlivnit vlastními nápady průběh představení využilo 61% žáků.

Moje hypotéza se mi v tomto případě rovněž **p o t v r d i l a**.

H3: *Žáci se setkali s projevy agresivního chování, jaké se odehrálo v příběhu mezi Klárou a Milanem, nejčastěji právě ve školním kolektivu.*

V kategorii 3 („*Setkal-a ses někdy s projevy agresivního chování ve škole?*“) odpovídalo 26% žáků. 10% žáků se s projevy agresivního chování setkalo nejčastěji doma nebo na jiných místech, tj. mimo školu, jak bylo uvedeno v dotazníku. 64% žáků se podle svých výpovědí s podobným chováním, jaké viděli v příběhu mezi Milanem a Klárou, nikdy nesetkali. Tuto moji domněnku **n e m o h u p o t v r d i t**, protože vyšší procento žáků odpovídá těm, kteří se s podobným chováním nesetkali nikdy. Nevím, zda se tak stalo proto, že žáci byli ovlivněni spíše tragickým vyvrcholením příběhu, což mohlo výrazně ovlivnit jejich vnímání a odpověď na otázku, nebo se s agresivním chováním skutečně nesetkávají. Toto by však bylo předmětem zcela jiného výzkumu.

Pokud mám na základě výsledků výzkumu shrnout svoje nabyté poznatky a vyvodit z nich závěr, došla jsem na základě zhlédnutých představení, při rozboru a vyhodnocení výpovědí žáků v dotaznících a během rozhovorů s učiteli k přesvědčení, že postupy divadla Fórum nabízejí žákům návod, jak rozpoznat projevy nevhodného chování, vnímat míru únosnosti či osobní hranice každého jedince a vyvarovat se tak nešťastnému, v případě našeho příběhu tragickému vyvrcholení osobních či mezilidských vztahů. Myslím si, že tento příběh může být ukázkou nejen prevence konfliktních vztahů ve školní třídě, mezi žáky, jejich rodiči, případně učiteli, ale i reakcí na aktuální problém řešený v běžném třídním kolektivu dětí. Jakkoliv se tento příběh dotýká školního prostředí a vztahů mezi spolužáky, nemalý podíl viny na osudu Milana

si s sebou nese i jeho rodina, jeho matka, která v závěru příběhu doznává, že si je vědoma toho, že byla ne vždy Milanovi nablízku, když její pomoc potřeboval. Rovněž Milan si uvědomuje, kam až zašlo jeho kamarádství bez hranic – spolužačka Klára, která byla jeho kamarádkou, se stala terčem jeho posměchu a klackovitého chování, aniž by si byl vědom toho, jak Kláře svým chováním ubližuje. Svůj díl viny měla i Klára, ale to my už v tuto chvíli nezměníme. Co změnit můžeme je zostřit hrany citlivějšího vnímání našich žáků, kde je míra či hranice chování, které jsou ochotni druzí tolerovat a zda je taková tolerance vůbec na místě. Dokazují to ostatně i výpovědi žáků, které se staly součástí reflexe v závěru představení, kdy měli každý napsat vzkaz Milanovi a Kláře, které v sobě nesou poselství jejich hlubšího pochopení a přemýšlení o příběhu.

Snahou učitelů by se potom mohly stát navazující pokusy o rozšiřující vhled do příběhu, kdy by si společně s žáky mohli sehrát krátké etudy v duchu pokračování vztahu mezi Milanem a Klárou. Splní Milan slib a přijde Kláru navštívit do nemocnice? Co jí asi řekne a jak se zachová dál, bude se jí snažit pomáhat? A co její rodina, přijme Milana? A sama Klára, bude stát o Milanovu pomoc? Jak se k Milanovi postaví jeho spolužačky ve škole poté, co se Kláře stalo? Najde pochopení a pomoc u své matky a ve svém svědomí?

10. Využití tématu diplomové práce v praxi

Téma i samotné psaní diplomové práce pro mě bylo cestou poznávání uplatnění technik a metod dramatické výchovy ve školním prostředí a v oblasti inter- i intrapersonálních vztahů mezi spolužáky. Ukázalo mi velký potenciál dramatické výchovy utvářet pozitivní třídní klima, kde se učitel a žáci stávají partnery, působí jednotně a nalézají ve vzdělávání společný smysl a obecně i osobně prospěšnou hodnotu. Třídní kolektivy, kde je dramatická výchova součástí výuky, působí stmelujícím dojmem, uvnitř jich samotných panuje vzájemná důvěra, tolerance, empatie, umění naslouchat, spolupráce, ochota učit se novým věcem a nabídnout pomocnou ruku všude tam, kde je to třeba. Ověřila jsem si, jak je pro děti důležité učit se nikoliv jen o životě, ale pro život, vycházet přitom z každodenních reálných situací, autentických zážitků a vlastní zkušenosti. Co si sami žáci prožijí, lépe si osvojí a zapamatují pro život. Divadlo Fórum jim nabídlo novou, nepoznanou a osobitou zkušenost, jak pracovat se situacemi všedního života, nazírat je z více úhlů pohledu, objevovat možná řešení a nacházet paralelu s každodenním životem. Možnost vyzkoušet si vlastní navrhované řešení v praxi byla pro žáky nevšedním zážitkem, z čehož se vyvinula i budoucí spolupráce se sdružením v rámci jejich preventivních programů.

Z pozice studentky dramatické výchovy je pro mě celý příběh ukázkou mnoha pojetí dramatické výchovy, které mohou uplatnit ve výuce se svými žáky. Z pozice učitelky nejen dramatické výchovy považují tento styl práce sdružení Divadelta za ojedinělý umělecko-pedagogický počín a směr, jakým je možné ubírat se se svými žáky při hledání cest vedoucích k řešení problémů v každodenním (mimo)školním životě dětí. Z pozice rodiče a matky dvou dětí budiž nám všem a mně samotné příběh ponaučením a vodítkem, jak je důležité uvědomit si, že nás naše děti potřebují a stojí o to, abychom s nimi o všem otevřeně mluvili, rozuměli jejich chybám a naučili se jim odpouštět, byli jim nablízku, když naši pomoc potřebují a stali se pro ně v životě partnery, kteří jim otvírají cestu do tolik zranitelného dospívání a vlastní samostatné dospělosti. Byla bych proto ráda, kdyby se mi i nadále dařilo využívat a rozvíjet principy dramatické výchovy ve své učitelské praxi a utvářet tím harmonicky a všestranně se rozvíjející osobnosti, které pod tlakem moderní doby zůstanou samy sebou. Děkuji tímto všem,

které jsem na svojí cestě za dramatickou výchovou potkávala a spolupracovala s nimi a budu se snažit být i nadále jejich vděčným posluchačem.

LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE

Monografie

Baudisová, Anny. *Hry a cvičení pro dramatickou výchovu v mateřské a základní škole*. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-178-9 (brož.)

Belz, S. *Klíčové kompetence a jejich rozvíjení*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-479-6

Disman, Miroslav. *Úvod do metod společenského výzkumu*. Praha: SPN, 1966.

Gavora, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-79-6

Gavora, Peter. *Výzkumné metody v pedagogice*. Brno: Paido, 1996. ISBN 80-85931-15-X

Gulová, Lenka. Šíp Radim (eds.). *Výzkumné metody v pedagogické praxi*. Praha: Grada, 2013. 978-80-247-4368-4 (brož.)

Kotásek, Jiří. *Pedagogický výzkum jako obsah učitelského vzdělání*. Praha: Ústav pro učitelské vzdělání na UK, 1970.

Kořátková, S. a kol. *Vybrané kapitoly z dramatické výchovy*. Praha: Karolinum, nakladatelství Univerzity Karlovy, 1998. ISBN 80-7184-756-9

Marušák, Radek. Králová, Olga. Rodriguezova, Veronika. *Dramatická výchova v kurikulu současné školy*. Praha: Portál, 2008. 978-80-7367-472-4 (brož.)

Michalíková, Lucie. *Vliv dramatické výchovy na sociální klima školní třídy*. Bakalářská práce. Brno: FF MU, 2006, vedoucí práce Mgr. Petra Rychecká.

Machková, Eva. *Jak se učí dramatická výchova*. Praha: AMU, 2007. 978-80-7331-089-9 (brož.)

Pavlovská, Marie., Remsová, Lenka. *Jak na divadlo Fórum*. Brno: Pedagogická fakulta MU, 2006. ISBN 80-86633-56-X

Průcha, Jan. *Pedagogický výzkum. Uvedení do teorie a praxe*. Praha: Karolinum (nakladatelství), 1995. ISBN 80-7184-132-3

Rejsková, Veronika. *Divadlo Fórum jako nástroj řešení problémů v mateřské škole*. Praha, 2012. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Pedagogická fakulta. Katedra primární pedagogiky. Vedoucí práce: Mgr. Radmila Svobodová.

Svoboda, Jan. *Agrese a agresivita v předškolním a mladším školním věku*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0603-3

Ulrychová, Irina. *Čteme si a hrajeme si 1*. Praha: Pansofia, 1994. 80-85804-38-7 (Brož.)

Ulrychová, Irina. *Čteme si a hrajeme si 2*. Praha: Pansofia, 1995. 80-85804-47-6 (Brož.)

Ulrychová, Irina. *Drama a příběh. Tvorba scénáře příběhového dramatu v dramatické výchově*. Praha: AMU, 2007. ISBN 978-80-7331-096-7

Valenta, Josef. *Metody a techniky dramatické výchovy*. Praha: Agentura Strom, 1997. ISBN 80-901954-1-5 (brož.)

Odborné časopisy

Tvořivá dramatika

Články v časopise

Čermáková, Ivona. *Augusto Boal a dramatická výchova*. Tvořivá dramatika, 1999, roč. 10, č.1. ISSN 1211-8001

Divadlo Fórum Augusta Boala. Techniky Augusta Boala jako inspirace pro školní dramatickou výchovu. Tvořivá dramatika, 2003, roč. XIV, č.2 (38).

Dvořáková, Alžběta. *Drama ve výchově a divadlo ve výchově*. Recenze s ukázkami studie Gavina Boltona z knihy Learning Through Theatre. Tvořivá dramatika, 1997, roč. VIII, č. 3. ISSN 1211-8001

Matyášová, Lucie. *Divadlo Fórum na školách žije!* Tvořivá dramatika, 2005, roč. XVI, č.3 (45)

Matyášová, Lucie. *Divadlo Fórum – podpora kreativní práce učitele i žáků*. Učitelství CZ, 2004/05, roč. 12, č.2, s.11-12

Valenta, Josef. *Divadlo fórum – nemluv a hraj!* Tvořivá dramatika, 2008, roč. XIX., č.1 (53).

Vyskočil, Ivan. *Tázání je odvaha snášet i hořkost pravdy*. Učitelství listy, 2002/2003, č. 4

Internetové zdroje

www.wikipedia.cz

www.drama.cz

www.divadelta.cz

www.zs.ricany.cz

www.zssuchdol.cz

<http://divadlovzpominek.weebly.com>

PŘÍLOHY

Příloha 1 – Fotografie z představení

Příloha 2 – Ukázky dotazníků od žáků

Příloha 3 – Přehled tabulek v diplomové práci

Příloha 4 – Přehled grafů v diplomové práci